

מצות לא תלין את המת ומצות קבורה

מבוא

בפטירת אדם יש 2 מציאיות חדשות שנופלות על בני המשפחה: 1- מציאיות טבעיות. 2- מציאיות הלכתיות.

המציאיות הטבעיות היא המציאות של החיים בלי הקרוב שהיה כל כך אהוב והשפיע על חיי המשפחה. הקרובים צריכים להמשיך את חייהם בלי הקרוב, והמשמעות של המשך החיים אינו בכך שלא יזכרו יותר את הקרוב, אלא שעליהם להפרד מן הקרוב והפרידה הזאת לא תפריע להם במהלך חייהם.

ונלענ"ד שזה משמעות הפס' בפרשת חיי שרה [פרק כ"ג, פס' ג'] "ויקם אברהם מעל פני מתו..." , אברהם קם והמשיך את חייו לאחר שנפרד משרה.

המציאיות ההלכתיות היא המציאות של כל ההלכות החדשות שעליהם לנהוג, כל ההלכות שלפניכן לא הכירו. הלכות קריעה, הלכות אנינות, הלכות הלנת המת, הלכות קבורה, הלי' הספד, הלי' אבילות וכו'. אני אנסה לבאר את החיוב של קבורת המת ואיסור הלנת המת. הביאור יהיה תוך כדי עיון הגמ', מוני המצוות ובעיקר בעיון בדברי הרמב"ם. כמוכן גם נעיין בדברי האחרונים.

סוגית גמרא

מס' סנהדרין, דף מ"ו, עמ' א' משנה: כיצד תולין אותו [במשנה הקודמת מתייחסת למי תולין]... ומתירין אותו מיד ואם לך עובר עליו בלא תעשה שנאמר "לא תלין נבלתו על העץ כי קבר תקברנו כי קללת אלקים תלוי וכו'" כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל... ולא זו בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה הלינהו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר עליו....

הפס' שמדברים עליו הוא בספר דברים, פרק כ"א, פס' כ"ב-כ"ג: וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אתו על עץ: לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלקים תלוי ולא תטמא את אדמתך אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה.

ממשנה זו אנחנו יוצאים עם הבנה שיש ל"ת שלא להשאיר את התלוי על העץ, וכן יש

ל"ית ביחס לכל אדם שנפטר שאין להלינו, אבל אם זה לכבודו (אם ההלנה היא לכבודו של הנפטר), אינו עובר עליו.

יש לברר כמה דברים לגבי משנה זו :

1. מה הכוונה שלא להלין את המת, מה המצווה בכך?
2. יש לשאול, איך לומדים שיש ל"ית ביחס לכל מת שלא להלינו מן הפס' שמדובר לגבי תלוי על העץ? הרי נראה שהחיוב לגבי תלוי על העץ, שיש להורידו מן העץ, לא להשאירו תלוי על העץ. אי"כ מה זה קשור לסתם אדם שמת? יתירה מכך הפס' נותן את הטעם לל"ית של הלנת המת, שזה משום "כי קללת אלקים תלויו" והמשנה מסבירה שיש בכך משום חילול השם שתמיד נזכרים את הענין שזה בירך את ה', אי"כ מה זה קשור לסתם אדם שמת?
3. מה הכוונה שאם מלין את המת לכבודו אינו עובר עליו? למה לא כתוב מותר להלינו לכבודו?
4. למה כשמלינו לכבודו אינו עובר עליו?

שם גמ', דף מ"ו, עמ' ב': ולא זו בלבד וכו': אי"ר יוחנן משום רשב"י מנין למלין את מתו שעובר עליו בל"ית ת"ל "כי קבור תקברנו" מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה איכא דאמרי אמר ר' יוחנן משום רשב"י רמז לקבורה מן התורה מניין ת"ל "כי קבור תקברנו" מכאן רמז לקבורה מן התורה אי"ל שבור מלכא לרב חמא קבורה מן התורה מנין אישתיק ולא אי"ל ולא מידי אמר רב אחא בר יעקב אימסר עלמא בידא דטפשא דאיבעי ליה למימר "כי קבור" דליעבד ליה ארון "תקברנו" לא משמע ליה ונימא מדאיקבור צדיקי מנהגא בעלמא מדקבריה הקב"ה למשה דלא לישתני ממנהגא.

רש"י מסביר שר' יוחנן משום רשב"י למד שלכל המתים יש איסור הלנת המת מריבוי של "כי קבור תקברנו".

וצ"ע מה כוונתו. האם כוונתו שכל הציווי "כי קבור תקברנו" הוא ריבוי או רק התוספת של "תקברנו"? לפי הבנה הראשונה קשה למה זה נחשב כריבוי, הרי מן האיסור של "לא תלין" אפשר ללמוד רק שחייבים להוריד את התלוי מן העץ, מי אמר שיש לקבורו, לכך צריך את הציווי של "כי קבור תקברנו". ג"כ מה עם הענין לעבור עליו בלאו ועשה? לפי ההבנה השניה יוצא שאי אפשר ללמוד שיש חיוב קבורה בארץ, אפשר לקבור בארון. כפי שרש"י מסביר שרב חמא לא יכל לומר לשבור מלכא שיש רמז לקבורה מן התורה מן הפס' "כי קבור תקברנו", כיון שמשם אפשר לומר שמספיק לשים את המת בארון, אבל לקברו בארץ לא משתמע מן הפס', זה רק נלמד מן הריבוי "תקברנו".

יש לברר כמה דברים לגבי גמ' זו :

- א. איך לומדים מהמילים "כי קבור תקברנו" לל"ית להלנת המת לגבי סתם אדם שמת, הרי כאן מדובר על ציווי של עשייה, דהיינו מ"ע, איך אפשר ללמוד ל"ית?
- ב. מה המשמעות של רמז מן התורה?

- ג. מה המחלוקת בין הלישנא הראשונה ללישנא השניה? האם כיון שהלישנא הראשונה לומדת מן "כי קבור תקברנו" לל"ת של הלנת המת לסתם אדם שמת, אז אין להם יותר מנין ללמוד מ"ע של קבורת המת?
- ד. לפי הלישנא השניה שלומדים מהמלה "תקברנו" שיש חיוב קבורה דוקא בארץ, האם הקבורה בארץ חיוב דאורייתא או דרבנן?

גמ' שם: איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה הוא למאי נפק"מ דאמר לא בעינא דליקברוה להווא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא לא כל כמיניה ואי אמרות משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה מאי ת"ש מדאיקבור צדיקי ואי אמרות משום כפרה צדיקי לכפרה צריכי אין דכתיב "אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" ת"ש "וספדו לו כל ישראל וקברו אותו כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר" ואי אמרת כי היכי דתיהוי ליה כפרה הנך נמי ליקברו כי היכי דתיהוי להו כפרה האי דצדיק הוא תיהוי ליה כפרה הנך לא ליהוי להו כפרה ת"ש "לא יספדו ולא יקברו" דלא תיהוי להו כפרה...השאלה לא נפשטת.

רש"י מסביר לגבי הת"ש האחרון שפס' זה נאמר לגבי רשעים ומדקילל אותם ירמיהו [ירמיהו פרק ט"ז, פס' ד'] משמע שמן השמים הסכימו עמו, א"כ משמע שאין לקבור רשעים. וזה קושיא למ"ד משום כפרה, שלמה לא נקברם כדי לכפר עליהם? ומשיבה הגמ' שאין לעשות שיהיה להם כפרה, משום שהם רשעים.

יש לברר כאן כמה דברים לגבי גמ' זו:

1. מה הענין פה שנותנים טעם למצות?
 2. מנין יצאו מן ההנחה שזה משום כפרה או משום בזיון? אולי זה אינו משום בזיון ואינו משום כפרה, אלא יש לזה סיבה אחרת?
- [רש"י מסביר שהענין של בזיון זה שלא יתבזה לעין כל שיראהו מת ונרקב ונבקע.]
3. צ"ע של מי הבזיון, של האדם שמת או קרובי המת או אולי יש עוד אופציה?

גמ' שם, דף מ"ז, עמ' א': איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי יקרא דשכבי הוי למאי נפק"מ דאמר לא תספדוה להווא גברא אי נמי לאפוקי מיורשין...ת"ש הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו מאי לאו לכבודו של מת לא לכבודו של חי ומשום כבודו של חי מבית ליה למת אין כי אמר רחמנא "לא תלין נבלתו על העץ" דומיא דתלוי דאית ביה בזיון אבל הכא כיון דלית ביה בזיון לא ת"ש הלינו לכבודו לשמע עליו עיירות להביא לו מקוננות להביא לו און ותכריכין אינו עובר עליו שכל העושה אינו אלא לכבודו של מת ה"ק כל העושה לכבודו של חי אין בו בזיון למת ת"ש ר' נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד ולא נקבר או שחיה גוררתו או שהיו גשמים מזלפין על מטתו זהו סימן יפה למת ש"מ יקרא דשכבי הוא שמע מינה.

רש"י מסביר מבית ליה למת הכוונה מלין את המת. אז הגמ' שאלה אם זה לכבודו של המת מובן שמותר להלינו, אבל אם זה לכבודו של החיים איך מותר להלין את המת? אז מתרצת הגמ' שכל האיסור של "לא תלין" נלמד מתלוי, ושם האיסור משום בזיון המת, שבכך שמשאירים אותו תלוי יש לו בזיון, ולכן עוברים על האיסור של "לא תלין". א"כ הוא הדין לשאר מתים שרק עוברים על "לא תלין" כשיש בזיון, וא"כ רק כשמלינו בלי סיבה יש בזיון למת, שאז דוחהו בסתם, אבל אם מלינו לסיבה, כגון שיהיה לחיים כבוד, אז מותר להלינו ולא עובר על איסור.

וצ"ע מנין הגמ' יודעת שכל האיסור של "לא תלין" זה רק כשיש בזיון למת, ממת ידורשים טעמא דקרא, התורה כתבה "לא תלין", אז אסור להלין בכל אופן?

צ"ע לפי מסקנת הגמ' שיקרא דשכבי הוא וא"כ לא צריך את התירוץ של הגמ' שנלמד מתלוי, דהיינו שעושים השוואה לתלוי, ולפי"ז אין את הגדר הזה שכל האיסור של "לא תלין" הוא רק בדרך של בזיון?

מס' נזיר, דף מ"ז, עמ' א' משנה: כהן גדול ונזיר אין מיטמאין לקרוביהן אבל מיטמאין למת מצוה. היו מהלכין בדרך ומצאו מת מצוה ר' אליעזר אומר יטמא כהן גדול ואל יטמא נזיר וחכמים אומרים יטמא נזיר ואל יטמא כהן הדיוט [גדול]...

מס' יבמות דף פ"ט, עמ' ב': והתניא אי זהו מת מצוה כל שאין לו קוברין קורא ואחרים עונין אותו אין זה מת מצוה.

ירושלמי, ריש פרק ז', מס' נזיר: אי זהו מת מצוה כל שהוא צווח ואין בני העיר באים באו בני העיר מושך את ידו. עד היכן עד כדי נושאי וחילופיהן וחלופי חלופיהן בשאינן צריכין לו...

תוס', מס' נזיר, דף מ"ג, עמ' ב' ד"ה והאי וכו': ר"י לומד מן המשנה שאם יש כהן וישראל שבאים ליטפל במת מצוה, אז יטפל הישראל.

שו"ע יו"ד, סי' שע"ד, עמ' ג': אי זהו מת מצוה שמצאו בדרך או בעיר של עכו"ם ואין לו קוברים וממקום שמצאו אינו יכול לקרות ישראל שיענהו ויבא ליטפל בו ולקוברו אסור לו לזוז משם ולהניח את המת אפי' לילך לעיר להביא קוברים אלא יטמא עצמו ויקברנו אבל אם היו ישראל קרובים למקום המת שהמוצא את המת קורא אותם ועם עונים לו ובאים לקברו אין זה מת מצוה שיטמא עליו הכהן אלא קורא אותם והם קוברים באו בני העיר אם יש לו כל צרכו מושך את ידו.

מס' נזיר, דף מ"ח, עמ' ב': דתניא "לאחותו" מה ת"ל הרי שהלך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא יכול לא יטמא למת מצוה ת"ל "לאחותו" לאחותו הוא דאינו מיטמא הא למת מצוה מיטמא ר"ע אומר "נפש" אלו הרחוקין "מת" אלו הקרובין "לאביו ואמו" אינו מיטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה "לאחיו" שאם היה כהן גדול ונזיר לאחיו אינו מיטמא אבל מיטמא הוא למת מצוה....

שוע שם, סעי' א': מצוה להטמאות למת מצוה אפי' הוא כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ומצא מת מצוה הרי זה מיטמא לו.

מדין זה של מת מצוה - שמדובר שמוצא אדם שמת ואין עוד איש עמו, והוא מחוץ לעיר, אז הוא צריך לקבורו, אע"פ שהוא כהן - אפשר ללמוד שיש מצות דאורייתא לקבור את המת, דא"כ איך מותר לכהן וכן לנזיר שיש להם איסור דאורייתא ליטמא למת, ליטמא לאדם הזה ולקבורו.

מסי' בבא מציעא, דף ל', עמ' ב': דתני רב יוסף "והודעת להם" זה בית חייהם "את הדרך" זו גמילות חסדים "אשר ילכו" זה ביקור חולים "בה" זו קבורה "ואת המעשה" זה הדין "אשר יעשון" זו לפני משורת הדין.

צ"ע באיזה קבורה מדובר פה, הרי קבורת המת כבר לומדים מ"כי קבור תקברנו"?

שיטת הרמב"ם

רמב"ם ספר המצות, ל"ת ס"ו: שהזהירונו מעזוב תלוי על עץ ללון כדי שלא יתחדש מזה פרסום ברכת השם בהתבוננות כשנראה שאנחנו לא נתלה זולת מגדף ועובד ע"ז כמו שבא את ה' הוא מגדף, והאזהרה מלאו זה "לא תלין נבלתו על העץ". ולשון ספרי "לא תלין נבלתו" זו מצות ל"ת....

הרמב"ם כותב את הלנת המת רק ביחס לתלוי. הוא מסביר גם שהאיסור הוא להשאירו ללון תלוי על העץ, אך אין הוא מדבר על קבורה.

רמב"ם, ספר המצות, מצוה רל"א: היא שצונו לקבור הרוגי בי"ד ביום שנהרגו. והוא יתעלה" כי קבור תקברנו ביום ההוא". ולשון ספרי "כי קבור תקברנו" מ"ע. והוא הדין בשאר מתים רוצה לומר שנקבור על מתי ישראל ביום מותם. ולכן המת שאין לו מי שיתעסק בקבורתו נקרא מת מצוה כלומר המת שמצוה על כל אדם לקבורו באמרו "קבור תקברנו" ...

הרמב"ם כולל פה גם שאר מתים שיש מ"ע לקבורם, והוא גם מסביר שזה ההסבר למושג "מת מצוה", שכיון שאין לו מי שיטפל בקבורתו אז המוצאו מצווה לקבורו, וזה ע"פ הפסי' "כי קבור תקברנו". ג"כ לפי הרמב"ם מצות הקבורה הוא ביום מותו.

צ"ע בדברי הרמב"ם שכתב שהמצוה היא לקבור הרוגי בי"ד, הרי הפסי' מדבר על תלוי על עץ, אין לחלק בין שאר הרוגי בי"ד לסתם אדם שמת. הרמב"ם היה צריך לכתוב שמצוה רל"א היא שצונו לקבור את התלוי על העץ וכו' והוא הדין בשאר מתים וכו'.

ג"כ צ"ע איך הוא אינו כותב שיש ל"ת להלין את המת לגבי שאר מתים, הרי המשנה כותבת במפורש שגם ביחס לשאר מתים יש ל"ת של "לא תלין"?

רמב"ם, הל' סנהדרין, פרק ט"ו, הל' ז'-ח': כיצד מצות הנתלין... ותולהו סמוך

לשקיעת החמה ומתירין אותו מיד. ואם לן עוברין עליו בלא תעשה שנאמר "לא תלין נבלתו על העץ": ומייע לקבור את כל הרוגי בי"ד ביום ההריגה שנאמר "כי קבור תקברנו ביום ההוא". ולא הרוגי בי"ד בלבד אלא כל המלין את מתו עובר עליו בלא תעשה. הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו.

יש כאן כמה דברים שיש לברר בדברי הרמב"ם:

1. שוב, הרמב"ם כותב שהמייע היא לקבור כל הרוגי בי"ד, ואח"כ כותב שאר מתים, וצ"ע מה החילוק בין הרוגי בי"ד [חוץ ממי שנתלה על עץ] ובין שאר מתים?
2. כאן הוא כותב להיפך מדבריו בספר המצות, כאן הוא כותב שיש ל"ית של "לא תלין" לגבי שאר מתים, ולגבי המייע של קבורת המת אין הוא כותב שגם לשאר מתים יש מייע.

נראה שהרמב"ם כאן פוסק כלישנא ראשונה בגמ' במס' סנהדרין, ואין הוא פוסק שיש מייע לקבור את המת, הוא רק כותב שיש ל"ית של הלנת המת.

רמב"ם, הלי אבל, פרק ד', הלי ז' ח': אין משהין את המת אלא מדחין מטתו מיד. וכל המדחה מטתו הרי זה משובח. ועל אביו ועל אמו הרי זה מגונה: היה ערב שבת או ערב יו"ט או שהיו גשמים מזלפין על המטה מותר. שלא מיהר אלא לכבוד אביו ואמו. וכל המלין את מתו עובר בלא תעשה אלא א"כ הלינו לכבודו ולהשלים צרכיו.

כאן שוב הרמב"ם כותב שיש ל"ית של הלנת המת גם בסתם אדם שמת.

רמב"ם שם, פרק י"ב, הלי א': ההספד כבוד המת הוא. לפיכך כופין את היורשין ליתן שכר מקוננים ומקוננות וסופדין אותו. ואם צוה שלא יספדוהו אין סופדין אותו. אבל אם צוה שלא יקבר אין שומעין לו. שהקבורה מצוה שנאמר "כי קבור תקברנו".

צ"ע שכאן הרמב"ם כותב שיש מייע לקבור את המת, גם בסתם אדם שמת, לא כדבריו בהלי סנהדרין.

ג"כ צ"ע למה שינה מדברי הגמ', הרי הגמ' הסתפקה במקרה שצוה שלא יקברוהו, אם קוברים אותו, שהסתפקה מה הטעם לקבורה, משום כפרה או משום בזיון, וא"כ איך הרמב"ם כותב שכיון שזה מצוה אז חייבים לקבורו, מה חשבה הגמ' שאין מוה לקבורו?!

רמב"ם שם, פרק י"ד, הלי א': מייע של דבריהם לבקר חולים. ולנחם אבלים. ולהוציא המת. ולהכניס הכלה וללוות האורחים. ולהתעסק בכל צרכי הקבורה. לשאת על הכתף. ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור...ואלו הן גמ"ח שבגופו שאין להם שיעור. אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל "ואהבת לרעך כמוך". כל הדברים שאתה רוצה שיעשו לך אחרים. עשה אתה אותן לאחיך בתורה ובמצות.

כאן כותב הרמב"ם שקבורת המת היא מייע מדבריהם.

ונראה בפשטות לחלק, שמה שהרמב"ם כותב שזה מייע דאורייתא זה דוקא קבורת מתו, דהיינו אחד מז' הקרובים שמצוה להתאבל עליהם ולעסוק בקבורתם, או מת שאין

לו קוברים, דהיינו מת מצוה. אבל כאן הוא מדבר על מת שיש לו קוברים, והוא בא ומסייע בקבורת המת, כעין חברא קדישא.

נלעני"ד שעל זה מדובר במס' בבא מציעא שלמדו קבורה מן הפס' של "והודעת להם וכו'", דהיינו מדובר על קבורת מת שיש לו מי שיתעסק בקבורתו.

לב שמח, בשרש הראשון של הרמב"ם כתב שהרמב"ם מדבר כאן על מי שאינו קרוב למת ויש לו מ"ע מדבריהם לסייע לקרובי המת בקבורת מתם, והסמיכו את זה על הפס' "והודעת להם וכו'".

מגילת אסתר, בשרש הראשון של הרמב"ם מקשה איך הרמב"ם כותב שדברים אלו הם מ"ע של דבריהם הרי הוא כלל אותם במצות "ואהבת לרעך כמוך" שזה מ"ע דאורייתא. במה זה שונה מכך שאם חכמים יפרשו איזה מצוה שכתובה בתורה, שלא נאמר שזה מדרבנן? והוא מתרץ שזה משום שחכמים דרשו כל אחד מן הדברים הללו מן הפס' "והודעת להם וכו'", ולא דרשו אותם מן הפס' "ואהבת לרעך כמוך", ולכן אמר הרמב"ם שהם דרבנן, כיון שפשט הפס' של "והודעת להם וכו'" אינו בכלל מדבר על מה שדרשו חכמים. ז"א אם חכמים היו דורשים דברים אלו שהם בכלל מצות ואהבת לרעך כמוך, אז הם היו דאורייתא.

אבל נלעני"ד שעדיין קשה, כיון שלמה דברים אלו לא יכללו בתוך מצות "ואהבת לרעך כמוך"?

הגרי"פ בדבריו על רס"ג, מ"ע י"ט כותב לגבי דברי הרמב"ם הללו: "ואין כל אחת מהן ראויות להיות בכלל מצוה בפ"ע אלא מדבריהם. ומ"מ בדרך כלל כולן מדאורייתא ניהו מצד עשה דאהבת לרעך כמוך".

נלעני"ד שכוונתו לומר שאין חיוב מדאורייתא לעשות את המעשים הללו, דהיינו ניחוס אבלים וכו', יש רק חיוב מדבריהם, אבל אם יעשה דברים אלו אז יקיים מ"ע מדאורייתא שהיא מצות "ואהבת לרעך כמוך".

מרגינתא טבא על שרש הראשון של הרמב"ם מסביר שכוונת הגמ' במס' בבא מציעא שדרשה מן הפס' "והודעת להם וכו'" למצות קבורה, הכוונה להתעסק בגופו ובכבודו בכל צרכי הקבורה. מן הפס' "כי קבור תקברנו" יש ללמוד רק שיש לו לדאוג לקבורת מתו, אבל אין ללמוד משם שהוא חייב להתעסק בגופו ובכבודו בכל צרכי הקבורה. רבנן הסמיכו על הפס' "והודעת להם וכו'" שצריך להתעסק בגופו ובכבודו בצרכי הקבורה. וזה מה שהרמב"ם מדבר כאן שאומר שלחפור ולקבור זה מ"ע מדבריהם, כיון שכאן עוסק בגופו ובכבודו בכל צרכי הקבורה.

עכשיו נראה דברי האחרונים בהסבר דברי הרמב"ם, ואת הקשיים שיש בדבריהם :

הרדב"ז על הרמב"ם בהל' אבל, שם בפרק ד כותב שאין כוונת הרמב"ם שיש לאו

דאורייתא של הלנת המת, הרי הרמב"ם לא הזכיר דבר זה בספר המצוות, משום שהלאו מדבר על הרוגי ביי"ד. הוא סובר שמה שלמד ר' יוחנן משום רשב"י ריבוי לשאר מתים מן "כי קבור תקברנו", אין זה דאורייתא.

צ"ע אם זה ריבוי אז למה אין זה דאורייתא, הרי הרבה דברים שהם מדאורייתא לומדים מריבוי.

המענין שהרדב"ז בשו"ת שלו כותב להיפך. שו"ת רדב"ז, סי' שיי"א: נשאל- אמאי אין מחייבין לקבור את המת שמת ביום קודם שקיעת החמה. תשובה- דמכח הלא תעשה ד"לא תלין וגו'" הזמן עד עלות השחר, והעשה ד"קבור וגו'" אינה אלא בהרוגי ביי"ד, אבל גבי מלין את מתו אין שם אלא הלאו ד"לא תלין וגו'" לבד ולא העשה ד"קבור תקברנו וגו'....

לפי הרדב"ז יש להסביר את דברי הרמב"ם בהל' סנהדרין וגם בהל' אבל שכתב שכל המלין את מתו עובר בלא תעשה, אין הכוונה ממש ללאו מן התורה ונקט לשון המשנה. ואז נצטרך לומר שפסק כלישנא בתרא שלומדת מ"כי קבור תקברנו" לחיוב קבורה, ואז אין לו מנין ללמוד לל"ת של לא תלין. והוא סובר שמה שכתבה הגמ' רמז לקבורה מן התורה מנין זה דאורייתא.

ספר יעיר אזן של החיד"א, אות רי"ש, סי' ט': רמז מן התורה כתב הרב מהרש"א בספר הנחמד הליכות אלי אות תרפ"ז משם מהר"י ליאון דאעפ"י שאומר רמז אינו מדרבנן אלא מדאורייתא כמ"ש רמז לעדים זוממין וכתב הרב ז"ל דמצא לו ראיה פ"ק דמ"ק רמז לציון מן התורה וכתבו שם דהוי דאורייתא עכ"ד. . ויש עוד ראיה מע"ז דף ל"ו רמז ליחוד מן התורה והוא דאורייתא... אחרי כתבי ראיתי להרמב"ן ז"ל בס' המצוות בהשגותיו בריש שרש ג' שכתב וז"ל כבר נאמר בלשון רמז במקומות שהן מן התורה...וכן בהרבה מקומות אומרים רמז בדברים שעיקרם תורה עכ"ל....

לפי דברי החיד"א יוצא שאפשר להסביר שמה שכתבה הגמ' רמז לקבורה מן התורה, הכוונה לדאורייתא.

ג"כ אפשר להסביר שהוא סובר שמה שלישנא קמא דרשה מ"כי קבור תקברנו" לל"ת של "לא תלין" גם בשאר מתים זה רק אסמכתא, אין זה לאו דאורייתא.

עדין צ"ע איך למדה הגמ' מ"כי קבור תקברנו" לשאר מתים, הרי הפס' נצרך לתלוי על העץ, שיש ל"ת שלא להלינו על העץ וגו"כ מ"ע לקוברו בקרקע? אולי אפשר לומר שכיון שהתורה אומרת שיש חיוב לקבור את התלוי על העץ, אז אפשר ללמוד ממנו לשאר התורה. ז"א אם היה רק את הל"ת של "לא תלין" אי אפשר ללמוד לשאר מתים שיש ל"ת של לא תלין, כיון שמדובר שאסור להשאירו תלוי על העץ וכתוב בתורה הטעם לכך ואין הוא קשור לשאר מתים, דהיינו יש סיבה לחלק בין תלוי על העץ ובין סתם אדם שמת. אבל לגבי קבורת התלוי על העץ אין סיבה לחלק בינו ובין סתם אדם שמת, כדי להיפטר מן הבעיה של "כי קללת אלקים וכו'" מספיק להוריד את התלוי מן העץ, אין שום סיבה לקוברו. ואם התורה ציוותה על קבורתו, אז י"ל שהוא הדין לשאר מתים.

מה שקשה למה הרמב"ם בהל' סנהדרין לא כתב שיש מ"ע לקבור את המת? אולי אפשר לומר שנקט לשון המשנה וג"כ אין בזה נפק"מ הלכתית, אז לכן לא כתבו, שהרי כבר כתב שמי שמלין את מתו עובר עליו בלא תעשה, והמשמעות של הלנת המת לגבי סתם אדם שמת זה שאינו קוברו. ואז נצטרך לומר שאין הוא מחלק בין הלנה לדין קבורה שכתוב שיש לקוברו ביום מותו, דהיינו אין הכוונה בהלנה כדברי הרדב"ז בשו"ת שלו שאינו עובר על הלאו עד עמוד השחר, דא"כ אז יש נפק"מ הלכתית.

מה שצ"ע בדברי הרמב"ם זה למה אינו מביא את החיוב לקוברו באדמה? בפרק ד', הל' ד' כותב: וחופרין בעפר מערות ועושין כוך בצד המערה וקוברין אותו בו ופניו למעלה, ומחזירין העפר והאבנים למעלה. ויש להן לקבור בארון של עץ...

אין הוא כותב שיש חיוב לקוברו באדמה, וזה המצוה של קבורת המת.

ג"כ עדיין צ"ע למה בספר המצוות ובהל' סנהדרין הרמב"ם חילק בין הרוגי בי"ד לסתם אדם שמת, הפסי' מדבר על תלוי על עץ, לא על כל הרוגי בי"ד?

הלחם משנה שם מביא פי' רש"י שהסביר שר' יוחנן משום רשב"י למד מן הריבוי של "תקברנו" שיש ל"ת של הלנת המת גם בסתם אדם שמת. וכותב שלפ"ז צריך לומר שגם את המ"ע של "כי קבור תקברנו" נאמר לגבי סתם אדם שמת. וא"כ קשה על הרמב"ם שכתב שהמלין את מתו עובר בלא תעשה, היה לו לכתוב שעובר בעשה ולא תעשה? אז הוא כותב שאולי הרמב"ם נקט לשון המשנה שכתבה רק שעובר בל"ת של "לא תלין".

הלחם משנה בפרק י"ב מקשה על הרמב"ם שכתב שהטעם שמי שציווה שלא לקוברו חייבים לקוברו, זה משום שיש מצוה לקבור את המת, הרי הגמ' שאלה את השאלה הזאת ונשארה בספק. הרמב"ם היה צריך לומר שהסיבה שיש לקוברו זה משום שהקבורה משום בזיון, דהיינו כיון שיש ספק, אז הולכים לחומרא והולכים לצד שחייבים קבורה, שזה הצד שזה משום בזיון, וכך כתב הטור בסי' שמ"ח. מתרץ הלח"מ שכל השאלה היתה אליבא דלישנא בתרא, שסברה רמז לקבורה, דהיינו אין קבורה מן התורה. אבל לפי לישנא קמא קבורה מן תורה, וכך פסק הרמב"ם כפי שנראה מדבריו בהל' סנהדרין שכתב שכל המלין את מתו עובר בלא תעשה.

לפי הלח"מ הרמב"ם סובר שיש מ"ע של קבורת המת גם בסתם אדם שמת והוא הדין לגבי הלנת המת. הוא סובר שהרמב"ם פסק כלישנא קמא. לפיו הסבר דברי הל"ק הם כך: לומדים מן הריבוי של "תקברנו", שיש לכלול בציווים הללו גם שאר מתים, דהיינו הם מתייחסים להל"ת של "לא תלין" וכן למ"ע של "כי קבור תקברנו". "תקברנו" מרבה שאר מתים. נראה שלפיו אין מקום ללמוד שיש חיוב לקבור את המת באדמה, ואולי משום כך אין הרמב"ם מזכיר חיוב זה.

הקושי בהסבר זה הוא הדבר שידוע שהרמב"ם פוסק בדרך כלל כלישנא בתרא, אבל אפשר לומר שכיון שהמשנה סוברת כלישנא קמא לכן נקט כמותו, שהרי לפי לישנא בתרא אין לאו של "לא תלין" גם בסתם אדם שמת.

לפי הלח"מ לישנא בתרא סוברת שאין מ"ע של קבורת המת בסתם אדם שמת וגם

אין ל"ית של הלנת המת, הוא סובר שכל הפס' מדבר לגבי תלוי על עץ, ואין ללמוד ממנו לשאר מתים. האמת לא כתוב בלישנא בתרא ענין של קבורה בשאר מתים, כתוב רק רמז לקבורה מן התורה מנין, דהיינו איפה רואים בתורה שיש ענין לקבור את המת. ומתלוי על עץ שיש חיוב לקבורו מוצאים שיש ענין לקבור את המת, אין הוא כותב שהפס' מדבר לגבי שאר מתים.

מה שקשה על דברי הלח"מ זה דברי הרמב"ם בספר המצות שלגבי הל"ית של "לא תלין" שלא כתב שגם בסתם אדם שמת יש ל"ית של "לא תלין". זה שהרמב"ם בהל' סנהדרין וגם בהל' אבל כתב רק את הל"ית של "לא תלין" ולא הזכיר את העשה של קבורת המת, אין בזה קושי, כיון שיש לומר שהרמב"ם נקט לשון המשנה, כפי שהלח"מ בעצמו תירץ בהל' אבל.

וצ"ל שאין הרמב"ם מחלק בין הלאו של "לא תלין" למ"ע של "קבורת המת", שלא תלין זה עד עמוד השחר וקבורת המת עד שקיעת החמה [כדברי הרדב"ז בשו"ת שלו], דא"כ הרמב"ם היה צריך להזכיר שיש גם מ"ע של קבורת המת והיה צריך לומר את החילוק.

ג"כ עדיין קשה למה בספר המצוות וגם בהל' סנהדרין כתב שהמ"ע של קבורת המת זה בהרוגי בי"ד ולאחר מכן כלל בזה סתם אדם שמת, מה יש לחלק בין הרוגי בי"ד לסתם אדם שמת, הפס' מדבר על תלוי על עץ, לא על כל הרוגי בי"ד?

נלענ"ד שיש להביא ראיה לכך שמה שהגמ' אמרה רמז לקבורה מן התורה מנין שאין כאן חיוב דאורייתא, יש כאן רק כעין אסמכתא. שהרי הגמ' מביאה בסמיכות את הסיפור עם שבור מלכא ושם מוכרחים לומר שאין הכוונה לחיוב קבורה מדאורייתא, שהרי רב אחא בר יעקב אומר להביא ראיה לכך מזה שמסופר בתורה שקברו צדיקים, כמו אברהם, יצחק וכו' וכן להביא ראיה מכך שהקב"ה קבר את משה, ובדאי מדבר זה אי אפשר ללמוד חיוב דאורייתא.

בית לחם יהודה על הל' אבל של הרמב"ם בפרק י"ב כותב שקשה דברי הלח"מ שלפני יוצא שלישינא בתרא אינו כסתם משנה, והוא מסביר שמה שלישינא בתרא נקט לשון רמז, אין זה לומר שאין חיוב מדאורייתא, אלא משום שזה נלמד רק מריבוי ואין זה כתוב במפורש לכן אמר רמז. והוא מסביר שהרמב"ם סובר שסוגיא זו סוברת כר' שמעון שדורשים טעמא דקרא, אבל הרמב"ם פוסק כר"י כפי שמבואר בהל' מלוה ולוה בפרק ג', לכן לפיו אין לחלק בין אם ציוה האדם שלא לקבורו או לא ציוה, בכל אופן יש מצוה לקבורו. לכן הרמב"ם אינו מזכיר את הענין של בזיון או כפרה.

יש להעיר שגם הרי"ף במס' סנהדרין לא מזכיר כל הדיון של האם קבורת המת משום בזיון או משום כפרה.

לב שמח, על שרש הראשון של הרמב"ם ג"כ מקשה על הלח"מ איך אפשר לומר שלפי לישנא בתרא אין ל"ית של לא תלין לגבי שאר מתים, איך אמורא חולק על סתם משנה? הוא מביא שהרמב"ן כתב שמה ששאלה לישנא בתרא רמז לקבורה מן התורה, הכוונה

שצריך לקבור את המת בקרקע, צריך גניזת קרקע. ומסביר שלפיו הלישנא בתרא סובר שיש ל"ת של מלין מתו גם בשאר מתים וזה נלמד מתלוי. המחלוקת בין לישנא קמא ללישנא בתרא היא האם לומדים שאר מתים מתלוי או צריך ריבוי. לפי לישנא קמא צריך ריבוי ולפיו אין מנין ללמוד שצריך גניזת קרקע, כיון שצריך את הריבוי ללמוד ל"ת של לא תלין לשאר מתים. ולכן לפיו גניזת קרקע זה רק דרבנן. אבל לפי לישנא בתרא שאר מתים נלמד מתלוי, וגניזת קרקע נלמד מריבוי ולכן זה דאורייתא. והרמב"ם סובר כלישנא בתרא ולכן מובן לשונו בספר המצות במ"ע רל"א שכתב שלומדים הרוגי ב"י מן הפס' "כי קבור תקברנו" ואח"כ כתב והוא הדין לשאר מתים, דהיינו שאר מתים לא נלמד מן ריבוי, הפס' מדבר על הרוגי ב"י ולומדים שאר מתים מהרוגי ב"י בלי ריבוי. והוא מסביר שכל השאלה בגמ' אם שומעים לאדם שאמר שלא ליקברו זה מדבר לגבי גניזת קרקע, שרק בגניזת קרקע שייך כפרה. וכל השאלה אליבא דלישנא קמא שסוברת שגניזת קרקע דרבנן ולכן השאלה מה הסיבה לכך. אבל לפי לישנא בתרא שזה דאורייתא אין זו שאלה בודאי אין שומעים לו, ולכן הרמב"ם כתב שאין שומעים לו משום שקבורה היא מצוה.

לענ"ד שיש להקשות על דבריו שאם הרמב"ם סובר שגניזת קרקע דאורייתא למה הרמב"ם אינו מזכיר זאת?

גם מה שדייק מלשון הרמב"ם בספר המצות אינו דיוק, כיון שהרי כתב שהמצוה לקבור הרוגי ב"י משום הפס' "כי קבור תקברנו", הרי הפס' מדבר על תלוי, הרוגי ב"י זה כמו שאר מתים, ולכן י"ל שכלל הרוגי ב"י ביחד עם תלוי וזה משום הריבוי של "תקברנו", ולכן כיון שכבר כתב שיש מצוה לקבור כל הרוגי ב"י, אז כתב שהוא הדין לשאר מתים, כיון שאין לחלק בין שאר הרוגי ב"י [חוץ מתלוי] לשאר מתים.

ג"כ צ"ע מי אמר שקבורה בארון יש בו בזיון, הרי לפיו כל השאלה אם זה משום בזיון או משום כפרה מדובר שיקברו אותו בארון רק שלא יקברו אותו באדמה? זה שיקברו אותו זה ברור, כיון שזה חיוב מדאורייתא גם לפי לישנא קמא.

ג"כ צ"ע שאין הוא מחלק בין הל"ת של לא תלין למ"ע של קבורת המת, שהוא סובר שלישנא קמא ולישנא בתרא מדברים על אותו דבר, רק המחלוקת בינם הוא לגבי גניזת קרקע. הרי לישנא קמא דיבר על הל"ת והלישנא בתרא דיבר על המ"ע.

ג"כ לפי הסברו עדיין קשה דברי הרמב"ם בספר המצוות שלא כלל שאר מתים בל"ת של "לא תלין".

שו"ת שאגת אריה החדשות, שאלה ו' מקשה על דברי הרמב"ם :

1. דבריו בספר המצוות סותרים את דברי הגמ' במס' סנהדרין, ששם רק כתבה שיש ל"ת של "לא תלין" גם בסתם אדם שמת, ולא הזכירה את המ"ע של קבורת המת. והרמב"ם הופך את הדברים.
2. הרמב"ם סותר את דברי עצמו, שבהל' סנהדרין כותב שיש ל"ת של "לא תלין" גם בסתם אדם שמת, ולא כותב שיש מ"ע של קבורת המת.

3. בהל' סנהדרין הרמב"ם מחלק בין הרוגי בי"ד לשאר מתים ומנין לו חילוק זה? אם לומדים ריבוי מ" כי קבור תקברנו" שלא רק הנתלין יש לקבור אלא גם הרוגי בי"ד, אז למה שלא נרבה גם שאר מתים?

והוא מסביר שהל"ת של "לא תלין" מדבר בשני אופנים: 1. שיש להוריד את התלוי מן העץ. 2. שאסור להשאירו בלי קבורה. הוא מסביר שהנפק"מ בהסבר זה שאם סקלו את האדם בערב שבת או בערב יו"ט ולא הספיקו להורידו מן העץ לפני שבת או יו"ט, אז אע"פ שאסור לקבורו בשבת או ביו"ט, בכ"ז מחוייב להורידו מן העץ, דאם לא יורידו מן העץ יעבור על בל תלין באופן הראשון. המשנה בתחילתה מדברת על האופן הראשון, ולכן כותבת שמתירין מיד את התלוי וכותבים שלמה עושים כן משום "כי קללת אלקים תלוי" ומסבירים שזה הענין של חילול השם, וזה שייך רק לגבי תלוי כשהוא על העץ, אז יש את החילול השם. לאחר מכן שמדברת גם לשאר מתים שאומרת "ולא עוד וכו'", אז היא מדברת על האופן השני. היתור של "תקברנו" מלמד שהל"ת של לא תלין מדבר גם על האופן השני, בלי הריבוי פשט הפס' מדבר על האופן הראשון. לאחר שלמדנו שיש ל"ת לגבי תלוי על העץ שלא להשאירו בלא קבורה, אז אפשר ללמוד שהוא הדין לשאר מתים. אין שום סיבה לחלק בין הל"ת של "לא תלין" באופן השני, דהיינו שלא להשאירו בלי קבורה, בין תלוי ובין שאר מתים. זהו גם כן נכון לגבי המ"ע של קבורת המת, אין שום סיבה לחלק בין תלוי לשאר מתים, לכן לא דרשו את הציווי "תקברנו" לגבי המ"ע של קבורת המת, שכתוב סמוך לכך, כיון שאין צורך לרבות שאר מתים לקבורת המת.

ואז הסבר הגמ' שאמרה מנין למלין את מתו שעובר עליו בל"ת ת"ל "כי קבור תקברנו", אין הכוונה מנין לדמות את מלין את מתו בשאר מתים למלין את התלוי, כיון שהרי אין מנין ללמוד שלגבי תלוי יש ל"ת של לא תלין שלא להשאירו בלי קבורה. אלא כוונת הגמ' מנין שמה שכתבה התורה "לא תלין" לגבי תלוי זה כולל את האופן השני, דהיינו שלא להשאירו בלי קבורה, ואז יש ללמוד שאר מתים מתלוי, שאין שום סיבה לחלק ביניהם. ולפי"ז מתורצים הקושיות על הרמב"ם: בספר המצוות הוא מדבר על האופן הראשון של "לא תלין", שלא להשאירו תלוי על העץ, שזה פשט הפס', והעדיף לנקוט את הדבר המפורש, ולגבי ציווי זה אין קשר לשאר מתים, ולכן לא הזכירם. ולגבי דברי הרמב"ם בהל' סנהדרין בתחילה בהל' ז' דיבר על "לא תלין" של האופן הראשון, שלא להשאירו תלוי על העץ, ולכן לא הזכיר שאר מתים. לאחר מכן דיבר שיש מ"ע לקבור הרוגי בי"ד, והסיבה שדיבר על הרוגי בי"ד כיון שהפרק מדבר בהרוגי בי"ד אבל הוא הדין לשאר מתים. ואין בעיה בכך שיחשבו שבשאר מתים אין מצוה של קבורת המת, כיון שכבר כתב בהל' אבל בפרק י"ב שיש מצוה לקבור את המת ונלמד מן הפס' שכתוב לגבי נתלין, ואז גם נדע שבשאר מתים יש מצוה לקבור את המת ביום מותו, כפי שכתוב לגבי נתלין, שהרי כל לימוד קבורה נלמד מנתלין ואי אפשר רק ללמוד חלק מן הדין. ומה שכתב בסוף "ולא הרוגי בי"ד בלבד וכו'" שלכאורה אין לזה שום קשר עם מה שכתב לעיל (שהרי דיבר לעיל לגבי מ"ע של קבורת המת, וג"כ מה מכניס כאן שאר מתים), הרי הפרק מדבר על הרוגי בי"ד ושאר מתים הרמב"ם מדבר על כך במפורש

בפרק ד' מהל' אבל. ולכן הסבר הדברים שזה ראייה לכך שיש מ"ע של קבורת המת גם בשאר הרוגי בי"ד, לא רק בתלוי, שכמו שלמדנו לגבי "לא תלין" מתלוי לשאר מתים, כך ג"כ לעשה של קבורת המת לומדים מתלוי לשאר הרוגי בי"ד. ואם תקשה הרי כיון שהרוגי בי"ד נכללין עם שאר מתים, אז למה היה צריך לכתוב דין זה בנפרד להרוגי בי"ד, הרי בהל' אבל דיבר על שאר מתים. אז מתרץ שזה משום שבציווי הזה של הלנת המת וקבורת המת יש לחלק בין שאר מתים להרוגי בי"ד, שבהרוגי בי"ד המצווה זה בי"ד, ובשאר מתים המצווה זה הקרוב. סוף דבר יש מ"ע של קבורת המת בשאר מתים והוא הדין לגבי הלנת המת, ולכן מי שנפטר ביום יש לקוברו קודם שקיעת החמה, דאל"כ יעבור על המ"ע, שהיא ציווי לקוברו ביום מותו, והל"ת הוא רק בעמוד השחר.

מה שקשה על דברי השאגת אריה זה הענין שלמה לא נלמד מ"תקברנו" ריבוי שיש לקבור את המת בארון, השאגת אריה הסביר שדרשנו את ה"תקברנו" לריבוי ל"לא תלין", כיון שלא היה לנו מה ללמוד לרבות לגבי קבורת המת, ולכאורה למה לא ללמוד את הדין של קבורת המת בארץ?

גם בחידושי המאירי במס' סנהדרין מוצאים שיש חילוק בין הרוגי בי"ד לשאר מתים: ומתירין אותו מיד ואם הלינו נבלתו לשם עוברין בל"ת שנאמר "לא תלין נבלתו על העץ" וכן יש בהן מ"ע לקוברו בו ביום שנאמר "כי קבור תקברנו ביום ההוא" וכן הדין לכל הרוגי בי"ד... ולא הרוגי בי"ד בלבד אמרו שלא להלין נבלתם אלא כל המלין את מתו עובר בל"ת אם עשה כן דרך התרשלות. צריך לומר שגם הרמב"ם והמאירי סוברים שאין לחלק בין תלוי ובין שאר הרוגי בי"ד.

ולגבי הדין של ציוה שלא לקוברו משמע שהסיבה שאין שומעים לו, זה משום שיש מצוה לקוברו, והענין של בזיון זה תוספת סיבה: כבר ביארנו שהמלין את מתו דרך התרשלות עובר ומנין רמז למצות קבורה מן התורה שנאמר "כי קבור תקברנו" מעתה כל שצוה שלא יקברוהו אין שומעין לו אחר שהיא מצוה ולא עוד אלא שיש בזיון לקרובים כשנבלתו עומדת ומסרחת אפי' היתה בארון ואין שומעין ליבזות קרוביו עליו.

ג"כ משמע מדבריו שמה שכתב שבשאר מתים עובר בל"ת הכוונה לכך שעובר בעשה, אולי כוונתו שזה לא הבא מכלל עשה. כנראה הבין ברמב"ם שיש ל"ת של "לא תלין" בכל הרוגי בי"ד, ומ"ע של קבורת המת בכל המתים. מה שכתבה המשנה וכן כתב הרמב"ם שאם הלין את המת עובר בל"ת, הכוונה למ"ע של קבורת המת, ואולי כוונתו שזה לא הבא מכלל עשה. וכנראה המאירי הבין שהרמב"ם פסק כלישנא בתרא ולכן אינו סובר שיש ל"ת של "לא תלין" בשאר מתים, וסובר שיש מ"ע של קבורת המת בשאר מתים, ורמז לקבורה מן התורה זה דאורייתא. הוא ג"כ למד שהסוגיא של בזיון או כפרה היא אם אין מצוה לקבור את המת, דהיינו אפי' אם אין מצוה, אם יש ענין של בזיון, אז חייבים לקוברו אפי' שאומר לא לקוברו. אם זה מ"ע לקוברו אז פשוט שאין שומעים לו.

הגרי"פ בהסברו על הרס"ג, בפרשה ל"ד מביא את דברי השאגת אריה, ומקשה שלפיו הרישא של המשנה והסיפא של המשנה מדברים בשני ענינים שונים. שהרישא של המשנה על כרחך אינו מדבר בכה"ג שאפשר לקבור את המת, דאם אפשר לקבור את

המת למה צריך את הטעם של "כי קללת אלקים תלוי", דהיינו הענין של חילול השם, הרי בלאו הכי עובר על ל"ת בל תלין אפי' שהורידו מן העץ ואין חילול השם, דהיינו הבנת "בל תלין" באופן השני. לכן מוכרחים לומר שמדובר שאי אפשר לקבור את המת. ובסיפא שכתוב "ולא עוד וכו'" על כרחך מדובר שיכול לקבור את המת, כיון שכאן מדובר על שאר מתים ולגבם לא שייך "בל תלין" של האופן הראשון רק של האופן השני, דהיינו שאסור להשאירו בלי קבורה.

הגרי"פ מקשה ג"כ, שלפי הסברו היה צריך להיות כתוב "ולא תלין נבלתו על העץ כי קללת אלקים תלוי כי קבור תקברנו ביום ההוא", כיון שהרי המ"ע של "כי קבור תקברנו" שייך גם בשאר מתים וזה מדבר לאחר שהורידו את התלוי מן העץ, ו"כי קללת אלקים תלוי" זה שייך רק לגבי התלוי וכל זמן שהוא תלוי ולא הורידו אותו מן העץ. לכן הוא מסביר שאין שני אופנים בבל תלין, הוא סובר שאם אינו מחוייב לקבורו, אז אין שום איסור עצמי שלא להשאירו תלוי על העץ, ההורדה מן העץ והקבורה זה חיוב אחד. אלא בכה"ג שאי אפשר לקבורו ואפשר רק להורידו מן העץ מחוייב להורידו מן העץ, לא משום שיש בכה"ג איסור עצמי של בל תלין, אלא משום שכיון שאפשר להורידו מן העץ ואין הוא מורידו, אז הוא מבזה את המת ועל כך הזהירה התורה, שאסור להלינו בדרך בזיון. הוא מביא ספרי ששם כתוב: "מנין למלין את מתו שעובר בל"ת ת"ל "לא תלין נבלתו על העץ" הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים יכול יהיה עובר עליו ת"ל "על העץ". מה עץ מיוחד שהוא ניוול לו אף כל שהוא ניוול לו". הוא מסביר שרואים דבר זה גם בגמ' בסנהדרין [הגמ' בדף מ"ז, עמ' ב'- הבאתי לעיל] שכתבה שאסור להלין את המת רק כשזה בזיון בשבילו ואת זה למדה מתלוי, דהיינו מה שכתבה התורה "על העץ" זה להורות שכל הלאו זה דוקא כשיש בזיון, אין כאן איסור עצמי, שאסור להשאירו על העץ, זה הגדרתו של האיסור, שהאיסור הוא בדרך בזיון. ולכן כשאין בזיון למת, שאינו מלינו סתם כך בלי סיבה, אז אינו עובר על הל"ת של "בל תלין". לפיו "מן העץ" אינו איסור עצמי, אלא זה הגדרת האיסור, האיסור הוא בהלנתו דרך בזיון, והמשמעות של הדבר הזה הוא שאם אפשר להורידו מן העץ או לקבורו ואינו עושה כן, אז הוא עובר על בל תלין. אצל התלוי אין איסור נוסף של בל תלין יש רק דרך נוספת לעבור על זה. הלאו הוא הלנת בזיון, לתלוי זה יכול להיות בכה"ג שאינו יכול לקבורו אבל אפשר להורידו מן העץ, או בכה"ג שאפשר לקבורו. ולשאר מתים זה רק שייך בכה"ג שאפשר לקבורו, בכל אופן האיסור הוא אותו איסור. הוא אינו סובר שצריך ריבוי לרבות "לא תלין" שלא להשאירו בלי קבורה, במה שכתוב "לא תלין נבלתו על העץ" זה כלול, מה שכתוב "על העץ" מגדיר איך עוברים על איסור זה, דהיינו שרק עובר על איסור זה בדרך בזיון. והוא מביא שהרמב"ן הסביר מה כוונת התורה שכתבה "כי קללת אלקים תלוי", שהיא באה לומר שאע"פ שהתלוי ראוי לנוולו בכ"ז אין לנוולו ויש להורידו מן העץ, כיון שיש חילול השם. וזה כוונת המשנה ברישא שהיא באה לומר למה אסור לנוול את התלוי, ואסור להלינו על העץ משום שיש חילול השם. ולפי"ז מה שהתורה כתבה "כי קללת אלקים תלוי" ומה שכתבה המשנה את הדבר הזה ברישא, אין זה בא למעט שאר מתים מל"ת זה, אלא

להיפך, זה בא לומר שאפיי התלוי אסור להלינו על העץ שזה דרך בזיון, אע"פ שראוי לנוולו ולבזותו, וזה משום חילול השם. אבל דבר זה אינו ממעט שאר מתים, כיון שאצלם אין שום סיבה לבזותם.

לגבי הסבר הרמב"ם, בתחילה מסכים הגרי"פ שהרמב"ם בספר המצוות מנה רק ל"ית שלא להשאיר את התלוי ללון על העץ, והרמב"ם סובר שהמלין את התלוי על העץ עובר בשני איסורים, אחד של "לא תלין" על העץ, דהיינו שלא להשאירו תלוי על העץ. ושנית של "לא תלין" שלא להשאירו בלי קבורה. אבל הוא חולק על השאגת אריה בהסברו למה לא הזכיר ל"ית של לא תלין לגבי שאר מתים, כיון שהולך לשיטתו שכל דבר שאינו מפורש בפסי רק מתרבה אינו נמנה בתרי"ג מצוות, ולכן הל"ית של "לא תלין" לגבי שאר מתים נלמד ע"י ריבוי של "תקברנו", שעצם הל"ית של "לא תלין" במשמעות של להשאירו בלי קבורה נלמד ע"י ריבוי של "תקברנו", שבלא הריבוי אפ"י לתלוי לא היה הל"ית במשמעות הזו. המ"ע של קבורה אינו נלמד ע"י ריבוי, אלא פשוט אין לחלק בין תלוי לשאר מתים להמ"ע של הקבורה.

אבל לאחר מכן כותב שנראה שיש סתירה בדברי הרמב"ם, כיון שברמזי המצוות בתחילת הלי' סנהדרין כותב הרמב"ם "לא תלין נבלתו" שזה משמע שמדובר על "לא תלין" בלי קבורה, אין זה מדבר דוקא לגבי שלא להשאירו תלוי על העץ. וכותב שאולי אפשר להסביר את כוונת הרמב"ם גם בספר המצוות כך, דהיינו שמה שכתב שהל"ית היא מעזוב תלוי על עץ ללון, הוא נקט לשון הקרא, אבל כוונתו היתה גם לעזבו ללון בלא קבורה. והוא סובר שכל לינה בלא קבורה נקרא "על העץ", כיון שזה דרך בזיון, והוא סובר שגם כשהורידו את התלוי מן העץ יש חילול השם, וגם בכה"ג שייך הפסי "כי קללת אלקים תלוי", כיון שהדבר מפורסם וידוע לכל שזה נתלה ואז כל הרואהו יזכור בכך שבירך את השם. והוא גם מדייק מלשון הרמב"ם שכתב "מעזוב תלוי על עץ ללון" שאם כוונתו היתה שדוקא שעובר על הל"ית כשאינו מורידו מן העץ, אז היה צריך לכתוב "ללון על העץ", משמע מדבריו שבכל אופן שמשאירו ללון, דהיינו שגם כשהורידו מן העץ אבל לא קוברו, עובר על הל"ית הזה.

נלענ"ד שיש לדחות את מה שהקשה הגרי"פ על השאגת אריה שלפיו המשנה מחולקת לשנים, הרישא מדברת על שאי אפשר לקוברו והסיפא מדברת על שאפשר לקוברו, וכן מה שהקשה עליו שלפיו הפסי היה צריך להיות כתוב אחרת ש "כי קללת אלקים תלוי" יהיה כתוב לאחר "לא תלין נבלתו על העץ". כיון שגם לפי הסבר הגרי"פ אין מענה לכך, ז"א הרי גם לפיו מה שכתבה התורה "כי קללת אלקים תלוי" מדבר על כך שאסור להשאיר את התלוי תלוי על העץ, אין זה מדבר על קבורת התלוי. א"כ אין בזה הסבר לכך שצריך לקבור את התלוי וא"כ למה זה נכתב לאחר "כי קבור תקברנו"? וכן גם המשנה מדברת ברישא לגבי הורדתו מן האילן אין היא מדברת על קבורתו, אין זה קשור אל חילול השם.

כמו כן נראה פשוט דברי הרמב"ם בספר המצוות כמו שהסבירם השאגת אריה ודחוק לפרש שהוא מדבר גם על "לא תלין" שלא להשאירו בלי קבורה, כיון שפשוט דבריו

מדובר על "לא תלין" שלא להשאירו תלוי על העץ. וגם קשה לומר שיש חילול השם אף כשמורידו מן האילן, הרי הרמב"ם בעצמו כותב שזה מצד ההתבוננות שלא תולים אלא המגדף, וא"כ זה דוקא אם הוא תלוי, שאז יש את ההתבוננות.

ג"כ נלענ"ד שאין קושיא מדברי הרמב"ם ברמזי המצוות בהל' סנהדרין, כיון שבהל' סנהדרין הוא מזכיר "לא תלין" שלא להשאירו תלוי על העץ [הל' ז'] וגם הוא מזכיר "לא תלין" של שאר מתים ושם מדובר שלא להשאירו בלי קבורה [הל' ח'], ולכן הוא כלל ברמזים את 2 הדברים ופשוט כתב "לא תלין נבלתו", כיון שאין זה 2 ל"ת.

ג"כ נלענ"ד שאין ראייה מדברי הספרי שדורש מהמילים "על העץ" שכל האיסור של "לא תלין" זה רק בדרך בזיון, ולפי"ז יוצא שאין כאן איסור עצמי של "על העץ", דהיינו "לא תלין" את התלוי על העץ, בלי קשר עם קבורה. כיון שאע"פ שהגמ' בסנהדרין בתחילה ג"כ דרשה שכל האיסור הוא רק בדרך בזיון, בכ"ז למסקנת הסוגיא נראה שלא נשארים עם הבנה זו ויתירה מכך מהסוגיא בסנהדרין אין רמז שהדבר נלמד מהמילים "על העץ", אלא נראה שזה דורש מהשוואה פשוטה לתלוי. ז"א הרי כל המציאות של הלנת תלוי יש בו בזיון, ולכן כשבאים ללמוד האיסור של "לא תלין" לשאר מתים מן התלוי על עץ אפשר רק ללמוד שיהיה באותו צורה של התלוי, דהיינו שיהיה בו בזיון למת. ולכן אפשר לומר שדברי הרמב"ם מבוססים על הסוגיא במס' סנהדרין.

ספר פיקודי ישרים, סי' י"ד: מסביר איך נלמד מ"ע של קבורה בשאר מתים מהרוגי בי"ד: אכן, התורה מנסחת את המצוה ע"י צווי לבצע פעולה שהיא חלק מהמצוה בלבד. איך מגלים את התוכן הכללי של המצוה?... התורה הביאה דין האוסר על שליח בי"ד להוסיף מכות לחוטא, מעבר למספר שקבעו הדיינים. וקובע הרמב"ם, שתוכן הלאו הוא שאסור להכות כל איש מישראל. התורה מנסחת את האיסור במקרה קיצוני ביותר, בו היינו מצפים שהפעולה מותרת, ואנו מסיקים שהאיסור הוא כללי... אין ענין זה מוגבל ללאוים בלבד. את החובה לקבור את המת מביאה התורה בהרוגי בי"ד [עשה רל"א] "שצונו לקבור הרוגי בי"ד ביום שנהרגו... ובהמשך מביא רבינו: והוא הדין בשאר מתים....

לפי ספר פיקודי ישרים שאר מתים נלמד מהרוגי בי"ד בק"ו, שאם יש חיוב לקבור הרוגי בי"ד, אז ק"ו לשאר מתים. זה כמו המקרה של מלקות, אם אסור לשליח בי"ד להוסיף מכות לחוטא, אז ק"ו שאסור להכות סתם אדם שבכלל לא מגיע לו מכות, שבכלל לא חטא.

שיטת ספר החינוך

ספר החינוך, מצוה תקל"ו: שלא נעזוב התלוי שילין על העץ שנאמר "לא תלין נבלתו אל העץ", ולשון ספרי "לא תלין נבלתו על העץ", זו מצות ל"ת. כל ענין המצוה כתוב במ"ע ג' שבסדר זה... ושם כתוב שאף המלין את מתו שלא לכבודו עובר בלאו.

ספר החינוך מצוה תקל"ז: לקבור מי שנתלה ביום ההוא, שנאמר "כי קבור תקברנו ביום ההוא וגו'...מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שאין מצוה זו בנתלה לבד אלא אף כל הרוגי ב"ד מצוה לקוברן ביום הריגתם. גם בכלל המצוה לקבור כל מת מישראל ביום מותו, ומפני כן יקראו ז"ל המת שאין לו מי שיתעסק בקבורתו מת מצוה, כלומר שמצוה על הכל לקוברו מצד הציווי הזה...ונוהגת מצוה זו לענין הרוגי ב"ד בזמן שנוהג דיני נפשות, ולענין שאר מתי ישראל בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות שמצוה לקברם ביום מיתתה. ועובר על זה והלין את המת שלא לכבודו ביטל עשה זה, מלבד שעבר על לאו. רואים גם בחינוך שיש חילוק בין הרוגי ב"ד לשאר מתים, נראה שיש להסביר כהשאגת אריה שסיבת החילוק הוא משום החילוק בין מי שמצווה בכל ענין. שנראה מדברי ספר החינוך שגם הרוגי ב"ד התרבו, אין הם נכנסים בפשט הפס', שפשט הפס' מדבר על תלוי, ורק אמרו ז"ל שגם הרוגי ב"ד כלולים במצוה זו. ג"כ משמע מדבריו שסתם הפס' של "לא תלין" מדבר שלא להשאיר את התלוי על העץ, וזה כדברי השאגת אריה. הוא ג"כ כותב שיש מ"ע ול"ת בשאר מתים. ונלענ"ד שע"פ דברי ספר החינוך יש לראות שלמד כמו השאגת אריה ברמב"ם. הרי ידוע שספר החינוך נמשך במנין המצוות לאחר הרמב"ם.

שיטת ספר בעל הלכות גדולות

בעל הלכות גדולות מצוה ל"ד- ל"ח, לפי מנין המצוות של ספר מצות הערוך: ללכת בדרכיו. להלביש ערומים. ולקבור מתים. ולנחם אבלים. לבקר חולים.

נלענ"ד מפשט דבריו משמע שאינו מדובר פה על קבורת המת שהוא קרובו, דא"כ היה צריך לומר קבורת מתו, אלא בכך שכותב קבורת מתים ברבים משמע שמדובר על קבורת מתים שיש להם קרובים, כעין חברא קדישא, דהיינו מה שמדובר במס' בבא מציעא.

רמב"ם בשרשי המצוות, שרש ראשון מביא את שיטת הבה"ג והוא יוצא כנגד דבריו: השרש הראשון שאין ראוי למנות בכלל הזה המצות שהן מדרבנן: דע כי זה הענין לא היה ראוי לעורר עליו לבארו, כי אחר שהיה לשון התלמוד [מס' מכות, דף כ"ג, עמ' ב'] תרי"ג מצות נאמרו למשה בסיני איך נאמר בדבר ההוא שהוא מדרבנן שהוא בכלל המנין, אבל העירונו עליו מפני שטעו בו רבים ומנו נר חנוכה...ונחום אבלים ובקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים...

בשרש השני הרמב"ם מבאר מנין למד הבה"ג את דבריו, ושם הוא מוסיף לחלוק עליו: השרש השני שאין ראוי למנות כל מה שלמדים באחת משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן או מריבוי. וכבר הגיעו בזה הסכלות אל יותר קשה מזה. וזה כשמצאו דרש בפס' יתחייב בדרוש ההוא לעשות פעולות או להרחיק ענין מן הענינים והם כלם בלי ספק מדרבנן ימנו אותם בכלל המצות ואע"פ שפשטיה דקרא לא יורה על דבר מאותם הענינים...והנסמכים במחשבה זו מנו בכלל המצות בקור חולים ונחום אבלים וקבורת

מתים בעבור הדרש הנזכר באמרו יתברך "והודעת להם את הדרך ילכו בה", ואמרו "את הדרך" זו גמ"ת, "ילכו" זה בקור חולים, "בה" זו קבורת מתים, "ואת המעשה" אלו הדינים. "אשר יעשון" זו לפני משורת הדין, וחשבו כי כל פועל ופועל מאלו הפעולות מצוה בפני עצמה, ולא ידעו כי אלו הפעולות כולם ודומים להם נכנסת תחת מצוה אחת מכל המצות הכתובות בתורה בבאור והוא אמרו יתברך "ואהבת לרעך כמוך"...ואולי תחשוב שאני בורח מלמנותן להיותן בלתי אמתיות והיות הדין היוצא במדה ההיא אמת או בלתי אמת, אין זו הסבה. אבל הסבה כי כל מה שיוציא אדם ענפים מן השרשים שנאמרו לו למשה בסיני בבאור והם תרי"ג מצות ואפי' היה המוציא משה בעצמו אין ראוי למנותם...ונאמר עליהם דקדוקי סופרים כי כל מה שלא שמעו בסיני בבאור הנה הוא מדברי סופרים. הנה כבר התבאר כי תרי"ג מצות שנאמרו לו למשה בסיני לא ימנה בהן כל מה שילמד בשלש עשרה מדות...אבל אמנם ימנה מה שהיה בפירוש מקובל ממנו והוא שיבארו המעתיקים ויאמרו שזה הדבר אסור לעשותו ואיסורו דאורייתא או יאמרו שהוא גוף תורה הנה נמנה אותו כי הוא נודע בקבלה ולא בהיקש ואמנם זכרו ההיקש בו והביאו הראיה עליו באחת משלש עשרה מדות להראות חכמת הכתוב

נראה שהרמב"ם הבין שבה"ג מדבר לא לגבי קבורת מתו, אלא לכל מת אפי' שיש לו מי שיתעסק בקבורתו, כיון שכתב "מתים" דהיינו רבים, לא כתב "קבורת מתו". והרמב"ם הבין שלמד דין זה מן הסוגיא במס' בבא מציעא.

הבה"ג במצוה קל"ז [לפי סדר מנין של ספר מצוות הערוך] כותב "ולגמול חסד". אז רואים שהוא גם מנה את שאר הדברים שכתובים בגמ' בבא מציעא. אבל קשה למה אינו מונה מצוה של לימוד אומנות שזה נלמד מ "והודעת להם" זו בית חיייהם, וגם היה צריך למנות מצוה של לפני משורת הדין?

לגבי לימוד אומנות יש לתרץ שרש"י במס' ב"ק, דף ק', עמ' א' מסביר ש "בית חיייהם" זה תלמוד תורה, ובה"ג כבר מנה במצוות מצות תלמוד תורה.

הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות, בשרש ראשון כותב: והתשובה הג' היא שמנה בעל ההלכות ניחוס אבלים וביקור חולים וקבורת מתים והלבשת ערומים. ודברי הרב בתשובה הזאת תמימים, מפני שדברי בעל ההלכות עלומים...אבל בעל ההלכות הוציאן למצות אלו מ "והלכת בדרכיו" שהיא מ"ע באמת כתב וללכת בדרכיו ולהלביש ערומים ולקבור מתים ולנחם אבלים לבקר חולים ומצוה אחת הן וזה ממש בגמ' [סוטה י"ד] א"ר חמא ב"ח מאי דכתיב אחרי ה' אלקיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם ללכת אחר הקב"ה אלא מה הקב"ה מלביש ערמים אף אתה תלביש ערומים מה הקב"ה מבקר חולים אף אתה בקר חולים מה הקב"ה קובר מתים אף אתה קבור מתים מה הקב"ה מנחם אבלים אף אתה נחם אבלים, מכאן הוציא אותם ומנאן מצוה....

נראה שלפי הרמב"ן, הבה"ג לא מנה את ניחוס אבלים, הלבשת ערומים וכו' כמצות בפני עצמן, הן נכללות במצות "והלכת בדרכיו", וזה מה שהקדים את המצוה "וללכת בדרכיו".

לגבי מצות קבורת מתים כותב הרמב"ן: ואני תמיה למה הזכיר הרב בכלל תשובתו קבורת מתים כי קבורת מתים בודאי יש בה מ"ע דכתיב "כי קבור תקברנו ביום ההוא" וזו מ"ע דרשוה בספרי ומנאה הרב וכבר הביא הרב מה שדרשו [סנהדרין מ"ו] מן התליה לשאר המתים ולא עוד אלא כל המלין את מתו עובר בלי"ת וכמו שנלמוד לא תעשה לשאר מתים כין נלמוד העשה. ובעל ההלכות שלא מנה העשה הזה בנתלה חייב הוא למנותו במתים סתם. וא"ת שמא הקפיד הרב על בעל ההלכות מפני שאמר קבורת מתים ולא אמר קבורת מתו שאין מתחייב בה אלא קרובים, גם זו אינה תורה שבמקום קרובים ודאי עליהם מוטלת אבל אם אין שם קרובים יהיה מת מצוה שמ"ע שלו דוחה פסח ומילה...

הרמב"ן משיג על הרמב"ם שכלל בקושייתו זה שכתב הבה"ג את קבורת המתים, וכותב הרמב"ן שהרי גם לפי הרמב"ם קבורת המת היא מ"ע כפי שנלמד מ "כי קבור תקברנו", וכיון שלא מנה הבה"ג מצות קבורת הרוגי בי"ד, אז היה נצרך למנות את המצוה לשאר מתים. מדברי הרמב"ן נשמע שזה שלמדו שיש מ"ע של קבורת המת בשאר מתים זה משום שהתורה ריבתה שאר מתים להל"ת, ולכן י"ל שכמו שהתרבו להל"ת כך ג"כ התרבו להמ"ע.

נלענ"ד שיש להקשות על דברי הרמב"ן שהרי הוא כתב שכל המצות הללו נידחו אבלים, ביקור חולים וכו' הן נכללים במצוה של "והלכת בדרכיו" ולכן נכתבו לאחר שכתב הבה"ג "וללכת בדרכיו", והרי בתוך המצוות האלו כתב הבה"ג ולקבור מתים. ולפי הרמב"ן הרי קבורת מתים לפי הבה"ג זה מ"ע בפני עצמה ואינה נכללת בתוך המצוות של "וללכת בדרכיו", אז איך כתבו בתוך המצוות שנכללות ב "וללכת בדרכיו".

ספר מגילת אסתר מבאר קושיית הרמב"ם: אני אומר אי אחרי שתמיהת הרב על הבה"ג היה על חשבו שהוציא המצות האלה מדרשת פסי "והודעת להם וגו'" כי שם אמר ג"כ "בה" זו קבורה. לכן הוצרך להביא כל מה שדרשו בו, וקשה לו למה מנאם מזה הפס' שאינו אלא דרשה דרבנן, אחרי כי יש לנו פסוקים מבוררים עליהם שהם דאורייתא, וא"כ אין דעתו לומר שמצות קבורת מתים לא תהא מן התורה רק שאם נוציאנה מזה הפס' לא תהא אלא דרבנן.

לפיו הרמב"ם הקשה למה הבה"ג לומד קבורת המת מן הפס' "והודעת להם וכו'", שמהפס' הזה יש רק ללמוד חיוב דרבנן, יש ללמוד את החיוב מן הפס' "כי קבור תקברנו", שמשם לומדים חיוב דאורייתא.

לב שמח על שרש הראשון כותב שהרמב"ם לא הבין כרמב"ן שהבה"ג סובר שכל הדברים הללו להלביש ערומים וכו' נכללים במצוה של ללכת בדרכיו וע"פ מה שכתוב בגמ', כיון שהגמ' דורשת את הפס' "אחרי ה' אלקיכם תלכו", והבה"ג דיבר לפני שכתב המצוות הללו את מצות "וללכת בדרכיו", א"כ אין זה יכול להיות ע"פ הגמ' בסוטה, והוא הבין שזה ע"פ הגמ' בבבא מציעא וסובר הבה"ג שכל אחד מצוה בפני עצמה, ולכן הקשה על דבריו.

הבה"ג בל"ת קצ"ח [לפי סדר ספר מצוות הערוך]: "לא תלין נבלתו".

אין הוא כותב כצורת הפס' "לא תלין נבלתו על העץ" וא"כ אפשר להבין שגם הל"ת שייך בשאר מתים, או שאפשר להבין שהל"ת דוקא שייך בתלוי אבל הוא רוצה שנבין שאין רק ל"ת שלא להשאירו תלוי על העץ, ג"כ אסור שלא להשאירו בלי קבורה בין שנסביר זאת כאיסור נוסף [כשאגת אריה] או שנסביר זאת כאותו איסור [כגרי"פ].

שיטת אזהרות לר' שלמה אבן גבירול, וספר זהר הרקיע

ר' שלמה אבן גבירול, מ"ע מ"א- מ"ד [לפי סדר המנין של ספר מצוות הערוך]: והדלים תרחם והחולים תשיחם והאבלים תנחם ותקבור נגזרים.

ספר מצוות הערוך כותב בהקדמה למנין המצוות של ר' שלמה אבן גבירול, שהוא נמשך ביסוד מנינו אחרי הבה"ג. רואים כאן שמנה ביקור חולים, ניחום אבלים וקבורת מתים כמו הבה"ג. צ"ע מה הכוונה "והדלים תרחם", אם הכוונה לצדקה או להלבשת ערומים כדברי בה"ג. בכל אופן ר' שלמה אבן גבירול אינו מונה מצוות אלו בסמיכות למצוות "וללכת בדרכיו" וא"כ אי אפשר לומר שמונה כל אלו בכלל מצוה אחת של "וללכת בדרכיו" וא"כ נראה שכך יש להסביר גם את הבה"ג.

ספר זהר הרקיע של הרשב"ץ כותב שדברי ר' שלמה אבן גבירול הם כדברי הבה"ג, והוא מביא דברי הרמב"ן שיש למנות כל אלו במצוה אחת של והלכת בדרכיו.

לגבי מה שכתב ר' שלמה אבן גבירול ותקבור נגזרים כותב הרשב"ץ שזה מ"ע לקבור הרוגי בי"ד וכותב שהוא הדין לשאר מתים, שאע"פ שהפס' "כי קבור תקברנו" מדבר על הרוגי בי"ד, בכ"ז המשנה לומדת שלשאר מתים יש ל"ת של "לא תלין", וכמו שלגבי הל"ת אומרים שזה גם מתייחס לשאר מתים, אז כך ג"כ י"ל לגבי העשה של קבורת המת.

גם לפי הרשב"ץ רואים את החלוקה בין הרוגי בי"ד לשאר מתים, הפס' מדבר על הרוגי בי"ד.

ר' שלמה אבן גבירול, ל"ת קנ"א- קנ"ב [לפי סדר מנין ספר מצוות הערוך]: וכתובת קעקע בגווד לא תרקע והמקלל יוקע ויובל לקברים.

ספר זהר הרקיע מסביר שר' שלמה אבן גבירול כתב כאן את המצוה של תליית המקלל וגם את המצוה של קבורת המקלל ואין להם ענין עם הלאוים שר' שלמה אבן גבירול מונה כאן, אלא הוא כתבם משום הלאו של "לא תלין נבלתו על העץ". ז"א לפי ר' שלמה אבן גבירול יש מ"ע של קבורת מתים שראינו לעיל וכאן מונה את הלאו של "לא תלין נבלתו" של המקלל שנתלה. נראה שלפי הרשב"ץ יש מ"ע של קבורת המת, מ"ע של תליית המקלל ולאו של לא תלין. והמצוה של קבורת המת והלאו של לא תלין מתייחסים גם לשאר מתים.

שיטת סמ"ק והסבר צביון העמודים

סמ"ק מצוה מ"ח: לקבור מתים דכתיב "ואת המעשה אשר יעשון" ודרשו רבותינו זה בית החיים. ומצינו שהקב"ה קבר משה. ויש מוכיחים מ"והלכת בדרכיו". ואפי' זקן ואינו לפי כבודו. ומבטלין תלמוד תורה להוצאת המת. ולעשות צרכיו מבטלין במקום שאין מתעסקין אחרים אבל במקום שיש מתעסקין אחרים אין מבטלין רק להוצאת המת בזמן שאין עמו כל צרכו דהיינו שישים רבוא למאן דקרי ותני אבל למאן דלא קרי ולא תני אפי' אין שם רק עשרה אין מבטלין ולמאן דמתני לעולם....

הגהות חדשות כותב שיש טעות סופר בסמ"ק וצריך להיות כתוב: "דכתיב "והודעת להם וכו'" בה זו קבורה.

צביון העמודים מקשה למה הסמ"ק מנה קבורת מתים כמ"ע בפני עצמה, הרי לכאורה זה נכלל במצות עשה של גמ"ח ואת זה מנה במצוה מ"ו? והוא מסביר שהגמ"ח הקשטה שקבורת מתים זה היינו גמ"ח ותירצה שצריך את זה לזקן ואינו לפי כבודו, ואז הכוונה שבכה"ג אין זה נכלל בגמ"ח. וזה משום שמצות גמ"ח הוא רק במקום טרחת הגוף ולא במקום שמגיע היזק לגופו או לכבודו, אפי' היזק קל ביותר. ולכן יש כאן מצוה מיוחדת של קבורת המת, שזה גם בכה"ג של זקן ואינו לפי כבודו ואינו יכול לכלל במצות גמ"ח. ונראה שלרמב"ם לא היה לו בגי' את הקושיא והתירוץ הזה, כיון שהוא לא מביא את ההלכה הזו שזה גם בזקן ואינו לפי כבודו. ולכן י"ל או שהוא סובר שבאמת גם זקן ואינו לפי כבודו חייב בכך ולא כתב הדבר הזה, כיון שזה פשוט שאין בזה רבותא, משום שלא נקרא כל כך חסרון בגופו מה שאינו לפי כבודו, או שסובר שבאמת פטור. בין כך ובין כך אין סיבה שימנה קבורת מתים כמצוה בפני עצמה, שזה כלול בגמ"ח. ואפי' אם נאמר שהיה לו בגי' הקושיא והתירוץ בגמ', בכ"ז אינו קשה למה לא מנה זאת כמ"ע דאורייתא, כיון שהוא כתב בשרשיו בשרש השני שאין מונים בתרי"ג מצוות מה שנלמד באחת מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהן או בריבוי, והכניס בכלל זה את הדרשה של "בה" זו קבורה. אבל הסמ"ק אע"פ שגם מסכים עם הכלל הזה, שאין מונים כל דבר שבא בריבוי, בכ"ז זה דוקא בריבוי כגון "את" לרבות ת"ח, שתיבת "את" לעצמו אינו מורה על שום דבר, רק חכמים ריבו מן המילה הזו איזה שהוא דבר, כיון שהיה מיותר. אבל לגבי מה שחכמים דרשו "בה" זו קבורה, הכוונה שהם אמרו שמשמעות בה בפס' זה הכוונה "להתעסק בקבורת המת", אז עכשיו זה כמו שכתוב בפס' "והודעת להם בה"- שזה להתעסק בקבורה, ה "והודעת להם" מתייחס לכל דבר שבפס'.

הוא ג"כ מגיה שצריך להיות כתוב לאחר המילים "מוהלכת בדרכיו" את המילים- "ומקשינן היינו גמ"ח ומשני לא נצרכה אלא ואפי' זקן ואינו לפי כבודו", דהיינו הקושיא והתירוץ שבגמ', שע"פ זה מונים דבר זה כמצוה בפני עצמה ואין היא נכללת במצות גמ"ח וכן במצות והלכת בדרכיו.

צביון העמודים מקשה שלפי הסמ"ק במקום שיש ל"ת ועשה, אז מונים רק אחד מהם, והרי כאן יש מ"ע וגם ל"ת, שהיא "לא תלין", ולקמן הוא מונה את הל"ת של "לא

תלין", אז למה מונה כאן המ"ע של קבורת מתים? היה לו למנות את הל"ית כיון שהוא כולל יותר מן המ"ע, כיון שבל"ית מבואר שיש אזהרה גם על הזמן, שהרי הלשון של "לא תלין" מגדיר גם זמן, אז כלול בכך אזהרה על הזמן. אבל לגבי המ"ע אין כזה דבר. הוא אינו סובר שכשנפטר האדם ביום אז בשקיעת החמה הוא עובר רק על המ"ע. והל"ית יעבור רק בעמוד השחר. הוא סובר שכשם שלגבי המ"ע עובר בשקיעת החמה הוא הדין לגבי הל"ית. והוא מסביר שמבואר בגמ' במס' כתובות דף י"ז, עמ' א' שיש ללוות את המת, ויש לבוא לפי צרכו של המת כפי שמובא בדברי הסמ"ק. והוא מסביר שהסמ"ק סובר שדבר זה אינו מדין כבוד גרידא, ואז נכללים בגמ"ת, אלא זה דין מיוחד של התעסקות בקבורה, שמלבד המצוה של עצם הקבורה יש מצוה להתעסק בקבורה, והכוונה להתעסק בו לפי כבודו, שאם קרי ותני יבואו שישים ריבוא וכו'. וכל שנקבר בלי ההתעסקות הראויה לכבודו והיה אפשרות לעשות כן, אז לא נתקיימה מצוה זו. וזה כוונת הסמ"ק כאן, ואם תקשה, למה הסמ"ק כתב שהמצוה לקבור מתים, היה לו לכתוב שהמצוה "לקבור מתים לפי ערך כבודם", אז י"ל שזה מתבאר מהמשך דברי הסמ"ק שמביא את הדינים הללו שללוות את המת כפי כבודו, ולכן אין צורך לכתוב זאת. ולכן מובן שהסמ"ק מנה זאת כמצוה נפרדת, כיון שאין זה כלול בהל"ית של לא תלין, ששמה רק לומדים לקרובים ובמקום שאין קרובים רק לאלו המוצאים וכפי השיעור הנצרך לקבורו, אין זה כפי כבודו. כאן המצוה היא ההתעסקות בכבודו של מת.

לפי יש כאן מצוה להתעסק במת כפי כבוד הראוי לו, ודבר זה אינו קשור ללאו של "לא תלין" וגם אינו נכלל במ"ע של גמ"ת, משום מה שכתב שגמ' אמרה שגם זקן ואינו לפי כבודו מחוייב בדבר זה, ובכה"ג אין זה גמ"ת. והוא סובר שזה מ"ע דאורייתא כיון שנדרש מפס', ואע"פ שנדרש ע"י ריבוי אין זה כמו ריבוי של "את" וריבוי כזה מונים.

נראה שע"פ הסבר הצביון עמודים בסמ"ק אפשר להסביר גם את הבה"ג ור' שלמה אבן גבירול ואז אינו קשה קושיות הרמב"ם ושאר הראשונים ואחרונים. וי"ל שהם באמת מנו דבר זה כמצוה בפני עצמה.

סמ"ק מצוה ס"ט: שלא להלין מת כדדרשינן מנין למלין את מתו שהוא עובר בל"ת, שנאמר "לא תלין נבלתו על הארץ". אבל לכבודו שרי. ומכאן נמי אזהרה לבי"ד דעיקר קרא משתעי בבי"ד.

נראה מדברי הסמ"ק שהוא כולל במצוה זו כל מת, ולא רק תלוי או הרוגי בי"ד. וכך מסביר ספר צביון העמודים.

הוא מביא ג"י ילקוט שמעוני שגורס אחרת מהג"י בגמ' בסנהדרין לגבי הלימוד של "לא תלין" בשאר מתים: "מנין כו' שהוא עובר בל"ת ת"ל "לא תלין נבלתו", מנין שעובר אף בעשה ת"ל "כי קבור תקברנו". והוא מסביר שלפי ג"י זה יוצא שפשט הפס' בין הל"ית ובין העשה מתייחס גם לשאר מתים ולא דוקא הרוגי בי"ד. והוא מסביר שנראה שהסמ"ק היה גורס כהילקוט שמעוני, כיון שהוא דורש שהמלין את מתו עובר בל"ת מ "לא תלין", דהיינו אין הוא מדבר על הרוגי בי"ד אלא בשאר מתים. והוא מסביר שהסמ"ק לא מנה את המ"ע של "כי קבור תקברנו", כיון שהולך לשיטתו

שבמקום שיש מ"ע ול"ת רק מונים אחד מהם.

גרי"פ בהסברו על הרס"ג, פרשה ל"ד מסביר שמה שכתב הסמ"ק "ומכאן נמי אזהרה לבי"ד דעיקר קרא משתעי בבי"ד", הוא בא לתרץ קושיא, שהרי לפיו כשיש מ"ע ול"ת אז אין מונים את שתיהן, רק מונים אחת מהן, וכיון שכבר מנה את המ"ע שהוא כולל יותר שמדבר לשאר מתים, אז לא היה לו למנות את הל"ת. על כך משיב שכיון שבל"ת יש משהו שאין במ"ע, שזה הציווי לבי"ד, אז יש למנות גם את הלאו, שלפיו כשיש מ"ע ול"ת ובכל אחד יש חידוש שאין בשני, אז יש למנות את שתיהן. המ"ע רק לומדים לקרובים, ובל"ת לומדים לבי"ד. הוא מסביר שהסמ"ק למד את המ"ע

מ"והלכת בדרכיו" או מ"והודעת להם את הדרך" וזה רק מדבר על קרובים. והוא מקשה שבכל אופן היה לו למנות את הל"ת שיש עוד חידוש שאין בעשה, שבל"ת אנחנו לומדים שיש חיוב לקבור בו ביום, אבל מן המ"ע רק לומדים שיש חיוב לקבורו. ומתרץ שזה נכון, אלא הסמ"ק בא לתת עוד הסבר למה צריך למנות את הל"ת. אבל הוא מקשה שלמה לא מנה הסמ"ק את המ"ע מ"כי קבור תקברנו" ואז לא נצרך הלאו, כיון שמשם לומדים חיוב קבורה בו ביום וגם לומדים חיוב על בי"ד, ששם עיקר הכתוב מדובר על בי"ד. ואין צורך למנות את הלאו, כיון שהמ"ע כולל יותר כיון שחייבים עליו בשקיעת החמה, והל"ת בעמוד השחר. אז הוא מתרץ שהסמ"ק סובר כרמ"ה שגם את הל"ת עוברים בשקיעת החמה. אבל הוא מקשה שלפי מה שהסביר שלומדים המ"ע מ"והלכת בדרכיו" וכו' ושם מדובר על קרובים והל"ת מדבר על בי"ד, ולכן יש חידוש בכל אחת מהן. הרי מבואר בגמ' בסנהדרין שהל"ת מתייחס גם לשאר מתים, אז איזה חידוש יש במ"ע שאין בל"ת, היה לסמ"ק רק למנות את הל"ת. אז הוא מסביר שהסמ"ק סובר שבין הל"ת של "לא תלין" ובין קבורת המת שנלמד מ"כי קבור תקברנו" יש רק חיוב קבורה ביום הראשון לאחר מכן אינו עובר על הל"ת ומ"ע. אבל מן המ"ע שלומד מ"והלכת בדרכיו" וכו' הוא עובר כל יום, כיון ששם לא כתוב " ביום ההוא".

ספר צביון העמודים מקשה על הסבר הגרי"פ לדברי הסמ"ק שכתב "ומכאן נמי אזהרה לבי"ד וכו'", שלפי הסבר גרי"פ היה מספיק לסמ"ק לכתוב "ועיקר קרא בבי"ד מישתעי", מה האריך "ומכאן נמי אזהרה לבי"ד". ג"כ מן הלשון "ומכאן נמי" משמע שבא להוסיף חידוש על מה שאמר לעיל, והרי לעיל אמר שיש מ"ע בשאר מתים וא"כ מה החידוש שגם בבי"ד יש מ"ע, פשט הפס' מדבר על בי"ד? ולכן מסביר שכוונת הסמ"ק לומר שגם בשאר מתים יש חיוב לבי"ד לקבור את המת אפי' שיש קרובים למת, וזה במקום שאין הקרובים רוצים לקיים את המוטל עליהם, או שבמקום שאין קרובים, אז הדבר מוטל על בי"ד. והסמ"ק לומד זאת מכך שעיקר הציווי מדבר לגבי בי"ד [דהיינו בהרוגי בי"ד], וממילא גם בשאר מתים שנתרבו לגבם שקרוביהם מצווים בדבר זה, בכ"ז הבי"ד לא נתמעטו מן הדבר.

הוא גם כותב לגבי החידוש של הגרי"פ שבשאר ימים אין מ"ע ואין ל"ת שזה חידוש גדול. והוא כותב שלפי איך שהוא הסביר את הסמ"ק לא קשה קושיית הגרי"פ שלא ימנה את המ"ע שהרי כבר מונה את הל"ת.

שיטת רס"ג והסבר הגרי"פ

רס"ג, פרשה ל"ד: " יקברו נבלת התלוי "

הגרי"פ במבוא, אות ב' מסביר את חלוקת המצוות לפי הגאונים: " בכ"ז לשיטת הגאונים וסייעתם ז"ל נחלקו עוד לעונשין ולפרשיות. ותוכן חלוקתם הוא. מאתיים עשין המוטלות חובה על היחידים. ומאתיים ושבעים ושבעה לאוין שאזהרתן ליחידים. ושבעים ואחד עונשין בידי אדם או בידי שמים. וששים וחמש פרשיות. שהן מצות המסורות לצבור וב"ד. שארבעים ושמונה מהן מ"ע ושבע עשרה מצות ל"ית "

הגרי"פ בפתיחה למניית הפרשיות של הרס"ג, אות י"ג כותב: " וראוי לבאר הנה כי אף אמנם גדרן של פרשיות הללו הוא שהן מצות המוטלות על הצבור. מ"מ אין כולן שוות ממש בעצמותן. כי רק רובן הם מצות המסורות רק לצבור. אבל אין היחיד חייב בהן. כמו פרשת שופטים ושוטרים. פרשת משוח מלחמה. פרשת עגלה ערופה. פרשת הקהל. פרשת עבודת יוה"כ. פרשת תמידין. פרשת מוספין. פרשת פרה אדומה וכיו"ב. אבל הרבה מהן עיקר חיובן מוטל על היחידים. אלא משום שלפי מנהגן של רוב בני אדם בענינים אלו אינם עושים את חובתן המוטלת עליהם אלא ע"י כפייה. ע"פ הצבור והב"ד. כגון משפטי עבד ואמה העבריים ונזקי אדם באדם... ודיני אונס ומפתה וכל כיו"ב. אע"ג דעיקרן חובות היחיד הן מ"מ אורחא דמילתא הוא כי בכל כיו"ב עד האלהים יבא דבר שני בעלי הדין. ולכן כל אלה הן בכלל מצות המוטלות על הציבור והב"ד העומד בראשם. שיש לאל ידם לכו. את בעלי הדין לעשות ולקיים ככל אשר יושת עליהם על פיהם. ולכן עליהם הדבר מוטל להציל העשוק מיד עושקו..."

נראה שכאן הסיבה שהרס"ג מנה את מצות קבורת נבלת התלוי בפרשיות, כיון שהוא סובר שמצוה זו מוטל על ב"ד, אין הוא סובר שיש מ"ע על כל יחיד ויחיד לקבור את מתו, דא"כ היה לו למנות מצוה זו בעשין ולא בפרשיות.

יש להעיר שהבנת הענין הזה של מניית פרשיות יש בה מחלוקת גדולה בראשונים ואחרונים, ואין הדברים ברורים.

הגרי"פ בעצמו כותב בפתיחה למניית הפרשיות של הרס"ג, באות ג': " ואמנם עיקר פרשיות הללו הן דבר מפליא ומתמיה מאוד מאז מעולם. ועל הראשונים והאחרונים ז"ל אחזו שער. ולא יכלו לרדת לסוף דעת הבה"ג ז"ל וכל סייעתו באלו הפרשיות שמנאום בפ"ע. ומה כוונתם במנותם אותן פרשיות פרשיות. וכולם שמו יד לפה ונתיאשו ממצא מענה מספקת לפתרון חידה זו הסתומה וחתומה מימות הגאונים ז"ל "

הגרי"פ במ"ע י"ט כותב לגבי דברי הרס"ג שקשה למה הוא לא מנה בתוך הל"ית את הל"ית של "לא תלין" שמבואר במשנה במס' סנהדרין שזה ל"ית בכל המתים וא"כ אין זה נכלל בתוך המ"ע של קבורת התלוי, כיון שזה רק מ"ע לתלוי וזה ל"ית לכל המתים. הוא מביא דברי הלח"מ בהסבר הגמ' בסנהדרין שלפי לישנא קמא יש ל"ית ומ"ע גם בשאר מתים ולפי לישנא בתרא אין מ"ע ואין ל"ית בשאר מתים. אז הגרי"פ מסביר שהרס"ג ג"כ הסביר את הגמ' כך והוא פסק כלישנא קמא, והוא מסביר שמה שכתוב במשנה שגם

בשאר מתים כל המלין מתו עובר בל"ת, הכוונה לל"ת מדבריהם שיש אסמכתא מן הפס'. והסיבה שפסק כלישנא בתרא כיון שכל הדיין של כפרה או בזיון זה רק לפי לישנא בתרא, ומזה שהגמי שקלא וטריא בדעת לישנא בתרא, משמע שכך היא ההלכה. ואז מובן שלאחר שהרס"ג מנה את המצוה של קבורת תלוי בפרשיות לא היה צריך למנות את הל"ת של "לא תלין" את התלוי, כיון שהוא סובר שבמקום שיש מ"ע ול"ת אין מונים את שתיהן, רק מונים אחד מהן. ויש למנות את המ"ע כיון שהוא כולל יותר מן הל"ת, שהמ"ע עוברים מיד בשקיעת החמה והל"ת רק עוברים בעמוד השחר, לאחר לינת לילה. אבל הוא מקשה למה אין מצוה זו נכלל במ"ע של "ואהבת לרעך כמוך" ואז לפי שיטת הרס"ג אין למנות זאת כמצוה בפני עצמה? אז הוא מתרץ שאע"פ שבודאי קבורת שאר מתים נכלל במ"ע של

"ואהבת לרעך כמוך", בכ"ז קבורת נתלין אינו נכלל במצוה זו. וזה משום שהפס' הוציא אותם ממצוה זו, שהרי הפס' אומר שהסיבה שאסור להלין את התלוי ויש לקבורו "כי קללת אלקים תלוי", דהיינו התורה גילתה שכל הסיבה שיש לקבור את התלוי זה משום חילול השם, בלא זה לא היה מחוייב לקבורו, דהיינו אין זה נכלל במ"ע של "ואהבת לרעך כמוך". ולאחר הסבר זה כותב שעכשיו אפשר לומר שגם הרס"ג סובר שיש ל"ת של "לא תלין" גם בשאר מתים והוא הדין למ"ע של קבורת המת, ובכ"ז לא מנה את הדברים הללו, כיון שהם נכללים במ"ע של "ואהבת לרעך כמוך". רק המ"ע של קבורת התלוי אינו נכלל במ"ע של "ואהבת לרעך כמוך" ולכן מנה את זה, והוא מנה את זה בפרשיות כיון שזה מוטל על ב"ד.

נלענ"ד שאפשר להקשות על דברי הגרי"פ ולומר שמה שהתורה כתבה "כי קללת אלקים תלוי" זה בא לתת סיבה למה שצריך להוריד את התלוי מן העץ, אין זה סיבה לקבורתו, הרי כל החילול השם זה דוקא כשהוא תלוי, אם לא יהיה תלוי יהיה על הקרקע לא יהיה חילול השם. אין כאן ענין שיהיה ניכר שהאדם הזה בירך את השם ואז יוזכרו בענין שהוא בירך את השם. ולכן אין מקום לומר שהתורה גילתה במפורש שאין קבורת התלוי נכלל במצות "ואהבת לרעך כמוך".

הגרי"פ מביא את דברי הרס"ג באזהרותיו שע"פ עשרת הדברות [דבור לא תרצח]: "לתלות המגדפים יומם ובל תלין נבלתם לילה".

הגרי"פ מסביר שלפי הרס"ג באזהרותיו שע"פ עשרת הדברות הוא רק מונה את הל"ת של "לא תלין" לגבי תלוי ואין הוא מונה את המ"ע של קבורת התלוי ההיפך מדבריו כאן. והוא מסביר שהרס"ג באזהרותיו שע"פ עשרת הדברות סבר כרמ"ה שגם בל"ת של "לא תלין" הוא עובר בשקיעת החמה, ולכן אין שום תוספת איסור במ"ע יותר מבלאו. ועדיין קשה שמי אמר למנות את הלאו, הרי אין שום תוספת איסור בלאו יותר מן העשה. וכותב שאולי זה משום שהלאו כתוב ראשון בפס'. אבל הוא כותב שיותר נראה לו לומר שהרס"ג שם סובר שהל"ת של "לא תלין" עוברים כל יום שלא קוברים את התלוי, דהיינו עוברים על הל"ת כל לילה ולילה עד שקוברים אותו. אבל המ"ע יש לו זמן שכתוב "ביום ההוא", דהיינו דוקא באותו יום, לאחר אותו יום שמת אם לא קוברים

אותו אין עוברים במ"ע. כאן הרס"ג חזר בו מדבריו באזהרותיו שע"פ עשרת הדברות והוא סובר שגם הל"ת של לא תלין רק עובר ביום הראשון, דהיינו ביום מיתתו, לאחר מכן אינו עובר, וזה משום שהתורה גילתה למ"ע שרק עובר ביום הראשון, אז כך ג"כ י"ל לגבי הל"ת, בעיקר שכאן כתוב המ"ע בתוך הלאו שמה שכתוב "כי קללת אלקים תלוי" קשור לל"ת.

שיטת הרמב"ן

רמב"ן על התורה, פרשת כי תצא, סוף פרק כ"א, פס' כ"ב: "...והנה המלין תלוי על העץ עובר בלא תעשה ועשה ורבותינו דרשו כן בכל המלין את מתו שלא לכבודו מה עץ שהוא נוול אף כל שהוא נוול והנה לדעתם טעם "כי קללת אלקים תלוי" לומר אע"פ שזה ראוי לנוולו לגודל חטאו לא תעשה כן כי קללת אלקים תלוי ועל המשל של שני אחין יהיה כל המלין בטעם הזה... ולא תטמא את אדמתך' ועל דעת רבותינו איננו טעם בלבד בעבור שלא תטמא את אדמתך שאם כן יהיה מותר בחוצה לארץ אבל הוא לאו שני והנה המלין התלוי או אפי' המת בארץ עובר בשני לאוין ועשה ובחוצה לארץ בעשה ולא תעשה. אחר שהוא למד מן התלוי כשאר פירשתי ומן הלאו הזה קבר יהושע מלכי כנען ביומן אע"פ שאין בתלייתן הקללה שהזכירו רבותינו במגדף ועובד ע"ז אבל היה בהם משום טומאת הארץ או שחשש לקללת אלקים מן המשל של שני האחים..."

הרמב"ן סובר שחכמים דרשו ששאר מתים גם יש בהם מ"ע ול"ת, ומה שכתוב "מן העץ" אינו בא למעט שאר מתים, אלא זה בא להגדיר את המצוה, שרק עובר במצוה כשמלין בדרך נוול, דהיינו בדרך בזיון. נראה שהדרשה הזאת היא ע"פ הספרי שהביא הגרי"ף לעיל כשהקשה על השאגת אריה. ולפי דבריהם מה שכתוב "כי קללת אלקים תלוי" אין זה בא למעט שאר מתים, שלכאורה דבר זה הוא טעם רק לתלוי, אז הוא מסביר שהטעם הזה נצרך לתלוי, כיון שהיה מקום לומר שיהיה מותר לנוול את התלוי, כיון שחטא כל כך, אז ינוולו אותו ולא יורידו אותו מן העץ, בא "כי קללת אלקים תלוי" לומר שבכל אופן מורידים אותו כיון "קללת אלקים תלוי".

לא מבואר לי כל כך ההסבר שלו ל "כי קללת אלקים תלוי", האם המשמעות שזה משום חילול השם כיון שהרואה אותו תלוי נזכר שהוא מגדף או עובד ע"ז ומדבר על כך. או שהוא מסביר כפי שהסביר רש"י שזה ענין של בזיון שזה ענין של המשל של שני אחים, כפי שרש"י כותב: "כי קללת אלקים תלוי. זלזול של מלך שאדם שעשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרואה אותו אומר המלך תלוי...". וכך משמע מלשונו שכתב "ועל המשל של שני אחין יהיה כל המלין בטעם הזה", אבל אז קשה לי למה היה צריך להסביר כל הענין הזה שהיה מקום לומר שראוי לנוול את התלוי וכו', לפי"ז הטעם של "כי קללת אלקים תלוי" אינו טעם רק לתלוי אלא לכל מת שאין להלינו, כיון שיש בזה זלזול לקב"ה, שהאדם בדמות דיוקנו יהיה מונח בבזיון בלי קבורה.

הוא ג"כ סובר שיש כאן עוד ל"ית והוא " ולא תטמא את אדמתך ", שאין זה טעם, אלא איסור נוסף, והכוונה שיש עוד איסור להלין את המת בארץ ישראל משום טומאת הארץ. ומוכיח שזה איסור נוסף ולא טעם, דאם היה טעם אז העשה של קבורת המת והל"ית של "לא תלין" היו רק בארץ ישראל, והיה מותר בחוץ לארץ. והוא מסביר שזה הטעם שיהושע ציוה להוריד את מלכי כנען שתלה ולא להלין אותם תלויים. ז"א לפי הרמב"ן יש ל"ית שלא להשאיר גוי בלי קבורה, וזה הל"ית של "לא תטמא את אדמתך". כהסבר נוסף כותב שיהושע ציוה להוריד את מלכי כנען ביומן, כיון שחשש לזלזול הקב"ה כיון שגם לגבם שייך הענין של "כי קללת אלקים תלוי" לפי ההסבר של רש"י, שזה ענין של דמות דיוקנו של הקב"ה, הרי גם לגוים יש צלם אלקים, ואם לא יורידם יהיה בזה זלזול לקב"ה. אבל צ"ע האם זה מצד חיוב של "לא תלין" שנאמר אצל תלוי שגם בשאר מתים מחוייבים בדבר, והוא הדין לגבי מתי גוים?

ואם נאמר שיש בזה ל"ית של "לא תלין", אז יהיה קשה ברייתא במס' גיטין, דף ס"א, עמ' א': "ת"ר מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל ומבקרין חולי נכרים עם חולי ישראל וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום".

הרי רואים כאן שכל הטעם לקבורת גוים זה רק משום דרכי שלום, אין בזה ל"ית של "לא תלין". האמת גם בלי זה שנאמר שיש ל"ית של "לא תלין" יש קושי מברייתא זה על דברי הרמב"ן, כיון שבודאי לפי הרמב"ן לפחות בארץ ישראל יש חיוב לקבור את הגוים, וא"כ מה צריך את הטעם של דרכי שלום? אלא אפשר לדחוק שהברייתא מדברת בחו"ל. אבל אולי אפשר לומר שאינו מדובר פה על מת נכרי שאין לו קוברים, יש לו נכרים שיטפלו בקבורתו, מפני דרכי שלום צריך שהיהודים יסייעו בקבורתו.

רמב"ן בהשגותיו על הרמב"ם, בסוף שרש חמישי כותב: " וכן " ולא תטמא את אדמתך אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה " באמת מניעה הוא אינו טעם, וכן אמרו בספרי להזהיר ב"ד על כך, ואם היה הטעם כמאמר הרב א"כ אינו נוהג בחוצה לארץ ועוקר המניעה לגמרי בחוצה לארץ מה שאי אפשר, ובין מניעות ובין טעמים אין חוצה לארץ יכול לבוא במשמעם, והנכון שתהיינה מניעות כפולות בארץ בין שנמנה אותן או שלא נביא אותן בחשבוננו בדין המצות...". הוא כותב כדבריו בפירושו על התורה.

גרי"פ, בספר המצות לרס"ג, חלק ב', ל"ית קי"ד: הוא מסביר שלפי הרמב"ן ב " ולא תטמא את אדמתך " יש איסור נוסף של "לא תלין" שזה בארץ ישראל, דהיינו בארץ ישראל עובר בשני לאוין כשמלין את המת. והוא מקשה שאיך הרמב"ן חולק על הספרי שכותב שזה ל"ית לבי"ד, אין זה איסור נוסף של "לא תלין" בארץ? הוא מסביר שמה שהרמב"ן הביא ראיה מן הספרי שאי אפשר לומר ש " ולא תטמא את אדמתך " זה טעם למצות "לא תלין", דא"כ מה שייך שהספרי יאמר על כך " להזהיר ב"ד ", כיון שבכתוב זה אין בכלל אזהרה. אבל לא ברור שכוונת הספרי שיש כאן איסור עצמי לבי"ד, הרמב"ן מבין בסופו של דבר שיש כאן איסור נוסף של "לא תלין" בארץ, והבין שמה שכתב הספרי "להזהיר ב"ד על כך", אינו אלא רמז בעלמא וזרוז לבי"ד, ואין זה עיקר הדרשא, וכך דרך הספרי בכמה מקומות.

במנין המצוות של הרמב"ן, ל"ת ס"ח [לפי סדר ספר מצוות הערוך] מובא מצוה זו בלשון שונה: "היא, שהזהירונו לכוף לקבור התלוי, וכל שכן למנוע שלא להלינו. והוא אמרו יתעלה 'ולא תטמא את אדמתך אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה'".

לפי דבריו כאן משמע שזה ל"ת דוקא בתלוי, והל"ת שנכוף שיקברו את התלוי ולא ישאירו אותו ללון, דהיינו זה כמו שמבואר בפשט דברי הספרי שזה בא להוסיף איסור עצמי על ב"ד.

דבר זה צ"ע, ראשית אין כאן ל"ת, יש כאן מ"ע לכוף, וא"כ איך זה נמנה בל"ת? וגם איך זה נלמד מן הפסי' "ולא תטמא וכו' "? שנית הרי הל"ת שלא ללון את התלוי שמונה הרמב"ן בל"ת ס"ז מוטלת על ב"ד, וא"כ מה שייד שנכוף שיקברו את התלוי? שלישית מה התוספת בל"ת זה על הל"ת שלא להלין את התלוי וכן המ"ע לקוברו?

כנראה שלפי הרמב"ן הל"ת של "לא תלין נבלתו על העץ" זה לאו כללי לכל ישראל. בל"ת של "ולא תטמא את אדמתך" יש לאו פרטי לב"ד.

גשר החיים, חלק ב', פרק ב', אות ד' כותב שלפי הרמב"ן בודאי הציווי של "ולא תטמא" הוא גם במת נכרי, שהרי זה כל הסיבה שיהושע ציוה לקבור את מלכי כנען. וכן הוא כותב שלא זו איננו דוקא במת שלם, אלא אפי' בנפל שלפי רוב הפוסקים אין בו מ"ע של קבורה וממילא אין בו ג"כ הלאו של "לא תלין", בכ"ז יש בו את הלאו של "ולא תטמא". שכנראה כל מה שיש בו טומאת מת יש בו את הלאו של "ולא תטמא את אדמתך". והוא ג"כ מסתפק שלפי הרמב"ן האם יצא שבארץ ישראל יהיה איסור של הלנת המת אפי' לכבודו, שרק בחו"ל אין איסור כשזה לכבודו. כיון ש"מן העץ" שלומדים ממנו את ההיתר של הלנת המת לכבודו זה נאמר לגבי האיסור של "לא תלין", אבל "ולא תטמא את אדמתך" הוא איסור עצמי, ועליו אין לימוד שאין איסור של "ולא תטמא וכו'" כשזה לכבוד המת. והרי הוכחה שזה איסור עצמי ואינו קשור לאיסור של "לא תלין" והמצוה של "כי קבור תקברנו" שהרי האיסור של "ולא תטמא" הוא גם במת נכרי, והרי האיסור של "לא תלין" וכן המצוה של "כי קבור תקברנו" אינו במת נכרי. והוא כותב שכל הפוסקים דברו על חילוק בין ירושלים לשאר עיירות [שרק בירושלים אמרו שאין מלינים את המת] הסבירו שהכוונה שבירושלים אין מלינים את המת אף לכבוד המת. ושום פוסק לא העלה שבכל ארץ ישראל אסור להלין את המת אפי' לכבודו לדעת הרמב"ן. והוא כותב שאפשר לדחוק שאפי' לרמב"ן שלא זו היא לאו עצמי, בכ"ז הוא קשור בלאו של "לא תלין", ולכן כיון שבאיסור של "לא תלין" כתבה התורה "מן העץ" ללמד שאין איסור כשזה לכבוד המת, אז כן ג"כ יש לומר לגבי האיסור של "ולא תטמא את אדמתך".

ברמב"ם בשרש חמישי מבואר למה אין הוא מונה את "ולא תטמא את אדמתך" כל"ת, הוא כותב: "שאין ראוי למנות טעם המצוה מצוה בפני עצמה: פעמים יבוא בטעמי המצוות דמיון לאוין ויחשב בהם שהם מכלל מה שימנה ביחוד, וזה כאמרו "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה ולא תחטיא את הארץ", אמרו "ולא תחטיא את הארץ" טעם לאסור מה שקדם כאילו יאמר כי אתה אם תעשה זה תרבה

הפסד בארץ...".

הרמב"ם כנראה סובר שגם "ולא תטמא את אדמתך" זה טעם לחיוב לקבור את התלוי, שאם לא יקברו אז יגרום לטומאה בארץ. אבל לפי"ז קשה קושיית הרמב"ן דא"כ דבר זה יהיה רק אסור בארץ ישראל, שבמס' סנהדרין, דף כ"א, עמ' א' מבואר שאפי' ר' יהודה שלא דורש טעמא דקרא, בכ"ז דורש טעמא דקרא כשהטעם מפורש בפס'. ואולי י"ל שמה שכתוב "ולא תטמא את אדמתך" אין הכוונה לארץ ישראל דוקא, אלא הכוונה שיגרום לטומאה בעולם, וא"כ הדבר יהיה אסור גם בחו"ל.

תורה תמימה, ספר דברים, פרק כ"א, אות ק"ע מסביר שמה שכתוב " ולא תטמא את אדמתך " אין הכוונה דוקא טומאת אדמת ארץ ישראל, אלא הכוונה כשאין עושים כפי שהקב"ה מצווה אז הוא גורם טומאה בעולם. הלשון " את אדמתך אשר ה' אלקיך נותן לך " זה לאו דוקא ארץ ישראל, אלא התורה דיברה בהווה.

המגילת אסתר כותב לגבי דברי הרמב"ן שהביא ספרי שכתוב "להזהיר ב"ד על כך", שאולי יש דעות חולקות על הספרי הזה ולכן הרמב"ם לא מנה דבר זה, אם כולם מסכימים לספרי זה, אז יש למנות הדבר כמצוה.

מרגניתא טבא כותב שבאמת "ולא תטמא את אדמתך" זה טעם ל "כי קבור תקברנו" ולא קשה קושיית הרמב"ן דא"כ דבר זה לא ינהוג בחו"ל, כיון שי"ל שהכתוב בא לתת טעם נוסף שלא נטמא את הארץ.

הוא ג"כ כותב שאין קושיא מהספרי שאמר שי"ל תטמא את אדמתך" זה ציווי לבי"ד. כיון שהוא מסביר שהספרי הגיע להבנה זו מפני הקושי להסביר שי"ל תטמא את אדמתך" הוא טעם ולא מצוה בפני עצמה. שאם זה טעם זה רק שייך למי"ע של "כי קבור תקברנו", כיון שלגבי הל"ת של "לא תלין נבלתו על העץ" אין זה שייך. וזה משום שגם לאחר שירידו את התלוי מן העץ שייך הענין של טומאה. שהוא מסביר שהענין בזה שלא נרבה טומאה, שע"י כך שיהיה בלי קבורה יבואו לנגוע בו. והטעם של "כי קללת אלקים תלוי" זה טעם לל"ת של "לא תלין". וא"כ קשה למה לא כתוב סמוך לכל ציווי את טעמו. לאחר הציווי של "לא תלין נבלתו על העץ" יהיה כתוב "כי קללת אלקים תלוי" ולאחר הציווי של "כי קבור תקברנו" יהיה כתוב "ולא תטמא את אדמתך". לכן הבין הספרי שזה איסור ואין זה טעם למצוה. אבל בעל הטורים כתב שלומדים חיוב קבורת העץ שעליו תלו את האיש מכך שסמוך ל "מן העץ" כתוב "כי קבור תקברנו". עכשיו לא קשה למה היה נצרך לכתוב "כי קבור תקברנו" סמוך לציווי "לא תלין נבלתו על העץ" ולא יכלו לכתוב סמוך לכל ציווי את הטעם שלה. ולכן עכשיו אפשר להסביר ש " ולא תטמא את אדמתך " היא טעם למצות " כי קבור תקברנו. והוא מביא שרש"י במס' סנהדרין הסביר שלומדים את חיוב קבורת העץ מן הריבוי של "כי קבור תקברנו". והוא כותב שלפי ר' יוחנן משום רשב"י שלומדים חיוב קבורת המת בשאר מתים מן הריבוי של "כי קבור תקברנו" כפי שמבואר בגמ' במס' סנהדרין. אז אי אפשר ללמוד מן הריבוי חיוב קבורת העץ, והוא חייב ללמוד כפי שכתב בעל הטורים. ולפי"ז י"ל שהספרי למד חיוב קבורת המת בשאר מתים מן הציווי של "אחרי ה' אלקיכם תלכו" כפי

שמבואר בגמ' במס' סוטה, אם מן הפס' "והודעת להם וכו'" כפי שמבואר בגמ' במס' בבא מציעא, וכפי שביאר הרמב"ן בדעת הבה"ג. ולכן היה מיותר להם הריבוי של "כי קבור תקברנו" ולכן מזה למדו את החיוב של קבורת העץ. ואז היה קשה להם אם "ולא תטמא את אדמתך" הוא טעם למצות "כי קבור תקברנו", אז היה צריך לכתוב בסמוך לכל ציווי את הטעם שלה. אבל הרמב"ם פוסק כר' יוחנן משום רשב"י ולומד מן הריבוי של "כי קבור תקברנו" את חיוב קבורת המת בשאר מתים, כפי שמבואר בדבריו בספר המצות. ולכן הוא לומד את חיוב קבורת העץ מן הסמיכות של "מן העץ" ל "כי קבור תקברנו" ולכן לא קשה לו הקושיא למה לא סמכו את הטעמים לציוויים. ולכן הוא יכול להסביר ש"ולא תטמא את אדמתך" כטעם לציווי של "כי קבור תקברנו".

הרמב"ן כותב בשרש החמישי: "ובודאי מצינו בתורה טעמים בכתוב להחמיר בעבירה, כגון " ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם ה' אלקיך " ואמרו בספרא מלמד ששבעות שוא חלול השם. אבל הנאמרים בלשון לאו כולם למניעה הם, ואילו היה טעם בלבד היה אומר "אל תחלל את בתך להזנותה ומלאה הארץ זמה", כי זהו טעם הכתוב הזה..."

ספר המצוה והמקרא, של הרב אברהם צבי הלוי רבינוביץ מסביר את המחלוקת כאן בין הרמב"ן לרמב"ם: שרש חמישי של הרמב"ם - " אין ראוי למנות טעם המצוה מצוה בפני עצמה. פירוש, לפעמים מוסיפה התורה טעם למצוה בצורת לאו, כגון, " ולא תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ " - היינו, כדי שלא תזנה את הארץ. הרמב"ן חולק על יסוד שורש זה וסובר שאין באין לאוין בתורה לטעם גרידא, אלא לאזהרה. ואין נתינת טעם אלא בלשון עשה, כגון, " ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלקיך ", שעל זה אומר הספרי: מלמד שאם נשבע לשוא חלל השם. ובמרגניתא טבא כתב בדעת הרמב"ם דכל היכה דכתיב " ולא " בוי"ו שפיר נוכל לומר שהוא לנתינת טעם כמו שכתב בשי"ן " שלא ", משא"כ היכי דכתיב מלא בלא וי"ו, לא שייך לומר שהוא נתינת טעם..."

שיטת ספר יראים

ספר יראים, חלק א', סי' קנ"ג- קנ"ד: "להלביש ערומים לקבור מתים. צוה הב"ה על שניהם בפי ראה אנכי 'אחרי ה' אלקיכם תלכו'. ואמרי' בסוטה פ"א [דף י"ד, עמ' א'] דרש ר' חמא בר חנינא וכי אפשר לו לאדם לילך אחר השכינה והלא כתיב אש אוכלה אלא הלך אחר מדותיו של הב"ה מה הוא מלביש ערומים...וכתיב נמי 'וחי אחיך עמך' והלבשת ערומים בכלל...וכתיב נמי בישעיה 'כי תראה ערום וכסיתו', מה הקב"ה קובר מתים...אף אתה קבור מתים מה הקב"ה מנחם אבליים...אף אתה נחם אבליים ואמרי' בב"מ [דף ל', עמ' ב'] תני רב יוסף 'והודעת להם' זה בית חייהם...בה' זו קבורה..."

אז לפי ספר יראים קבורת מתים נמנה או מצד הליכה בדרכי ה', ע"פ הפס' "אחרי ה' אלקיכם תלכו" וע"פ הגמ' במס' סוטה. או משום הפס' "והודעת להם וכו'" וכפי שנדרש במס' בבא מציעא.

תועפות ראם שם מסביר שמה שכתב כאן ספר יראים שיש מצוה לקבור מתים הכוונה לפזר ממון בעד צרכי קבורת המת ואין לזה ענין עם הפס' "כי קבור תקברנו". ולכן מובן שהגמ' במס' בבא מציעא הקשתה מהדרשה של "בה" זו קבורת מתים שהרי מה הבדל בין זה ובין גמ"ח. והרי היתה צריכה להקשות יותר מכך שהרי קבורת מתים נלמד מ"כי קבור תקברנו".

ספר יראים, חלק ב', סי' שפ"ד: "לא תלין נבלתו". צוה הקב"ה שמגדף ועובד עבודה זרה שנסקלו בבי"ד ונתלו שלא תלין נבלתו על העץ דכתיב... וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אותו על עץ לא תלין נבלתו על העץ... והלנה זו אינה אלא כל הלילה עד הבקר גילפינן מדכתיב 'לא ילין חלב חגי עד בקר' וילמד סתום מן המפורש".

הוא רק מונה "לא תלין" לגבי תלוי, וג"כ אינו מוזכר כאן קבורה רק מוזכר הורדתו מן העץ, שמשמע שפשוט הפס' מדבר על "לא תלין" שלא להשאירו תלוי על העץ, אין ענין של קבורה.

גרי"פ על הרס"ג, מ"ע י"ט מקשה למה ספר יראים לא מנה את המצוה של "כי קבור תקברנו", הרי לפיו קבורת המתים שכתב אינו קשור לה "כי קבור תקברנו" זה נלמד ממקום אחר? ואין לומר שלא הוצרך להזכיר זאת לאחר שכבר הזכיר מצות קבורה מקרא אחר, כיון שראשית אין זה דרכו של היראים, ושנית יש נפק"מ בלימוד מ"כי קבור תקברנו" שיש לזה זמן, שצריך ליקברו ביום מותו כפי שכתוב "ביום ההוא" מן הלימוד של "אחרי ה' אלקיכם תלכו" או "והודעת להם" אין חיוב קבורה ביום מותו, יש חיוב קבורה. ואין לומר שסובר ש"כי קבור תקברנו" אינו אלא פירוש של הלאו של "לא תלין" ואינו נחשב עשה, שהרי בספרי כתוב "לא תלין נבלתו מצות ל"ת. 'כי קבור תקברנו' מ"ע", אי"כ זה שני דברים. ואולי אפשר לומר שכיון שבמשנה במס' סנהדרין כתוב שאם לן עובר עליו בל"ת שנאמר "לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו". משמע שהמשנה סוברת שרק עובר בל"ת דאל"כ היתה צריכה לומר שעובר בל"ת ועשה, וי"ל שחולקת על הספרי וסוברת ש"כי קבור תקברנו" אינו מ"ע אלא זה פירוש של הל"ת "לא תלין". וזה מה שפסק היראים.

סיכום ביניים

שיטת הרמב"ם: בספר המצוות במ"ע של קבורת המת כותב שהמצוה לקבור הרוגי בי"ד והוא הדין גם שאר מתים, בל"ת של "לא תלין" רק כותב שיש איסור לעזוב תלוי על העץ ללון. בהל' סנהדרין כותב שיש ל"ת של "לא תלין" בתלוי על עץ, לאחר מכן כותב כותב שיש מ"ע של קבורת המת בהרוגי בי"ד ולאחר מכן כותב שכל המלין את מתו עובר בל"ת. בהל' אבל בפרק ד' כותב שכל המלין את מתו עובר בל"ת. בהל' אבל בפרק י"ב כותב שהקבורה היא מצוה, והוא מדבר לגבי סתם אדם שמת, ולכן אם אדם אמר שלא ליקברו אין שומעים לו. בהל' אבל בפרק י"ד כותב שקבורת מתים זה מ"ע מדבריהם.

רדב"ז בדעת הרמב"ם: אין ל"ת של לא תלין בשאר מתים ומה שכתב הרמב"ם שכל

המלין את מתו עובר בלי"ת נקט את לשון המשנה. יש רק מ"ע של קבורת המת בסתם אדם שמת.

לח"מ בדעת הרמב"ם: יש מ"ע של קבורת המת גם בשאר מתים והוא הדין ללי"ת של "לא תלין". מה שכתב בהל' סנהדרין ובהל' אבל שכל המלין את מתו עובר בלי"ת ולא הזכירו את העשה זה משום שהרמב"ם נקט לשון המשנה ואין בזה נפק"מ הלכתית. קשה לפיו רמב"ם בספר המצות שלגבי הלי"ת של "לא תלין" לא כלל שאר מתים. הוא מסביר שלפי הלי"ק בגמ' יש מ"ע של קבורת המת בשאר מתים והוא הדין ללי"ת של לא תלין, ולפי ל"ב אין מ"ע ואין לי"ת בשאר מתים. וכל הדיון בגמ' אם קבורה זה משום בזיון או כפרה זה רק אליבא דל"ב, והרמב"ם פסק כלי"ק, כיון שסתמא דמשנה כמותו.

לב שמח בדעת הרמב"ם: יש מ"ע של קבורת המת גם בשאר מתים והוא הדין ללי"ת של "לא תלין". לפיו קשה דברי הרמב"ם בספר המצוות לגבי הלי"ת של לא תלין. הוא מסביר שבין ללי"ק בגמ' ובין ל"ב יש מ"ע ולי"ת גם בשאר מתים, כל המחלוקת שלהם היא האם יש חיוב דאורייתא לקבור את המת בקרקע, גניזת קרקע. וכל הדיון בגמ' משום בזיון או משום כפרה זה לפי ל"ק שסוברת שאין חיוב דאורייתא לקבור את המת בקרקע. הרמב"ם פסק כלי"ב ולפיו יש חיוב דאורייתא לקבור את המת בקרקע.

שאגת אריה: יש מ"ע ולי"ת גם בשאר מתים. והוא מסביר שהלי"ת של "לא תלין" יש בו שני אופנים: 1. שלא להשאירו תלוי על העץ. 2. שלא להשאירו בלי קבורה. הרמב"ם בספר המצות בלי"ת מדבר על האופן הראשון שזה פשט הפס', ולכן אינו כולל שאר מתים, כיון שאין להם קשר באופן הזה. בהל' סנהדרין בתחילה מדבר על הלי"ת של "לא תלין" באופן הראשון ולכן אינו מזכיר שאר מתים. לאחר מכן מדבר על המ"ע של קבורת מתים והוא מדבר לגבי הרוגי בי"ד, כיון שבפרק מדבר על הרוגי בי"ד, ואין חילוק בין הרוגי בי"ד לשאר מתים גם הם מחוייבים במ"ע הזה. ומה שלאחר מכן מביא ש" כל המלין את מתו וכו' " זה כדי להביא ראיה שגם הרוגי בי"ד מחוייבים במ"ע הזה, שכמו לגבי הלי"ת של "לא תלין" לומדים שאר מתים מתלוי, אז הוא הדין להמ"ע של קבורת המת. הוא ג"כ מסביר שלגבי הרוגי בי"ד המצווה זה בי"ד ולגבי סתם אדם שמת המצווה זה קרוביו ואם אין לו קרובים, אז המצווה זה המוצאו. הוא מסביר שמן הריבוי של "תקברנו" לומדים שבתלוי יש לי"ת של "לא תלין" גם באופן השני, שאר מתים לומדים מתלוי לא משום ריבוי, אלא משום שאין סיבה לחלק ביניהם.

גרי"פ בדעת הרמב"ם: בהסבר ראשון מסביר שהרמב"ם סובר 2 אופנים של "לא תלין" כפי שכתב השאגת אריה, ובספר המצות הוא מדבר על האופן הראשון, דהיינו שלא להשאירו תלוי על העץ. אבל הוא סובר שהסיבה שלא כלל שאר מתים זה משום שהם נלמדים ע"י ריבוי, והרמב"ם סובר שכל מה שנלמד בריבוי אינו נכלל בתרי"ג מצות.

בהסבר שני מסביר שהרמב"ם אינו סובר שיש 2 אופנים של "לא תלין" ובספר המצות הוא מדבר שלא להשאירו ללון בלי קבורה. הוא מסביר שלפי הרמב"ם יש גם חילול השם כשהתלוי מורד מן העץ אבל אינו קבור.

חידושי המאירי: הוא סובר שהמ"ע וגם הל"ת מתייחסים להרוגי ביי"ד. לגבי המ"ע הוא סובר שזה גם מתייחס לשאר המתים, נראה שלגבי הל"ת הוא אינו סובר שזה מתייחס לשאר מתים, ואולי מסביר שמה שאמרה המשנה "כל המלין את מתו עובר בל"ת", הכוונה לעשה של קבורת המת, דהיינו לאו הבא מכלל עשה. ומה שהגמ' דנה אם קבורה משום בזיון או משום כפרה זה תוספת שלא לשמוע למת, דהיינו בלי שיהיה מ"ע לקבור את המת. אם יש מ"ע לקבור את המת, אז בודאי אין שומעים לו. נראה שיש להסביר שהמאירי הסביר כל הדברים הללו גם בדעת הרמב"ם.

לב שמח: מסביר שכוונת הרמב"ם בהל' אבל בפרק י"ד שכתב שקבורת מתים זה מ"ע מדבריהם, מדובר לסייע לקרובים של מתים בקבורת מתם, המ"ע דאורייתא זה בקבורת מתו.

גרי"פ: מסביר שכוונת הרמב"ם שם, היא שיש חיוב מדבריהם לעשות את כל המעשים שמוזכרים שם, אין חיוב מדאורייתא, אבל אם עושה את המעשים הללו אז מקיים מ"ע דאורייתא, שהיא מצות "ואהבת לרעך כמוך".

מגילת אסתר: מסביר שכיון שלא דרשו את כל המעשים הללו של ניחום אבלים וכו' בכל מצות "ואהבת לרעך כמוך", אלא דרשו אותם מן הפס' "והודעת להם וכו'" שזה רק אסמכתא, אז יש רק במעשים הללו מ"ע של דבריהם.

מרגניתא טבא: מסביר שכוונת הרמב"ם שם זה להתעסק בגופו ובכבודו בצרכי קבורת מתו, שזה רק מ"ע מדבריהם. המ"ע מדאורייתא זה שידאג לקבורת מתו.

ספר החינוך: יש מ"ע של קבורת המת בשאר מתים וגם ל"ת של "לא תלין". והסברתי שנראה מדבריו שסובר כמו שהשאגת אריה הסביר בדעת הרמב"ם, נראה שהוא ג"כ סובר שיש 2 אופנים של "לא תלין", וג"כ הוא מחלק בין הרוגי ביי"ד לשאר מתים, אבל מצד שני משמע מדבריו שגם הרוגי ביי"ד התרבו.

בה"ג: כותב שיש מ"ע של קבורת מתים וכותב שיש ל"ת של "לא תלין נבלתו".

רמב"ם בדעת הבה"ג: הבין שלמד הדין של קבורת מתים מהסוגיא במס' בבא מציעא ע"פ הפס' "והודעת להם וכו'", והרמב"ם חולק עליו בזאת, כיון שכל הדברים שמנויים שם נכללים במ"ע של "ואהבת לרעך כמוך".

רמב"ן בדעת הבה"ג: כל הדברים שמונה שם, דהיינו הלבשת ערומים, ניחום אבלים וכו' נכללים במ"ע של הליכה בדרכי ה' וזה מה שכתב בתחילה "וללכת בדרכיו", ולפיו אין אלו מ"ע בפני עצמם. וכוונת בה"ג בקבורת מתים זה לקבורת מת שהוא קרובו או קבורת אדם שאין לו קרובים דהיינו מת מצוה, וע"פ הפס' "כי קבור תקברנו".

ר' שלמה אבן גבירול: בדבריו מוכרחים לומר שכל הדברים הללו שהזכיר בה"ג ניחום אבלים, קבורת מתים, ביקור חולים אין זה נכלל במצות הליכה בדרכי ה', אלא כל אחד מצוה בפני עצמה. ונלענ"ד שכך יש להבין בדעת הבה"ג.

אין הוא מביא את הל"ת של "לא תלין", אבל בחלק הלאומים כותב את המצוה של

תליית המקלל וקבורתו, והרשב"ץ מסביר שכוונתו למנות את הלי"ת של "לא תלין".
 סמ"ק: הוא מביא כמ"ע קבורת מתים וגם הוא מביא כלי"ת שלא להלין את מתו,
 ומשמע שמדבר בכל המתים.

ספר צביון העמודים בדעת הסמ"ק: הוא מסביר שהסמ"ק מנה כמ"ע קבורת מתים
 מה שנלמד מן הפס' "והודעת להם וכו'" במס' בבא מציעא, כיון שאין זה נכלל במ"ע של
 גמ"ח כיון שגם מחוייב בזה זקן ואינו לפי כבודו ובכה"ג אין זה גמ"ח. ואע"פ שזה נלמד
 בריבוי מונים את זה כמ"ע, דוקא מה שנלמד ע"י ריבוי כ"את" אין מונים. והוא מסביר
 שכוונת הסמ"ק בקבורת מתים שזה להתעסק בצרכי המת כפי כבודו הראוי לו, דהיינו
 ללוותו כפי צרכו [שישים רבוא אם מתני וקרין]. ולכן אין זה נכלל בלי"ת של "לא תלין",
 שלפי הסמ"ק במקום שיש מ"ע ולי"ת אין מונים את שתייהן, רק מונים אחד מהם. ולכן
 מסביר שאין המ"ע כלול בלי"ת, שהלי"ת רק מתייחס לקרובים או במקום שאין קרובים
 למוצאים אותו וג"כ רק לפי מה שנצרך לקבורתו, במ"ע צריך להתעסק בו לפי כבודו
 הראוי לו, לא לפי שמה שנצרך כדי לקבורו.

היה נלענ"ד שאפשר להסביר גם את הבה"ג, ר' שלמה גבירול וסייעתם כהסבר זה.

רס"ג: רק מונה בפרשיות מ"ע לקבור את התלוי.

גרי"פ בדעת הרס"ג: בהסבר ראשון מסביר שהרס"ג סובר כהסבר הלח"מ בהסבר
 הגמ', שלי"ק סוברת שיש מ"ע של קבורת המת בשאר מתים והוא הדין ללי"ת של "לא
 תלין", לפי ל"ב אין מ"ע ואין לי"ת בשאר מתים והרס"ג פסק כלי"ב כיון שהשקלא וטריא
 של מפני בזיון או מפני כפרה זה אליבא דלישנא בתרא. והוא סובר שיש רק מ"ע ולי"ת
 בתלוי, ולכן הוא מנה את הדבר בפרשיות, כיון שזה דבר שמוטל על ב"ד. ואין הוא מונה
 את הלי"ת לגבי תלוי, כיון שהוא סובר שבמקום שיש מ"ע ולי"ת אין מונים את שתייהן, רק
 מונים אחד מהם, ויש למנות את המ"ע, כיון שהוא כולל יותר מן הלי"ת, שעוברים על
 הלי"ת רק בעמוד השחר ועל המ"ע עוברים בשקיעת החמה.

בהסבר שני מסביר שהרס"ג סובר שגם בשאר מתים יש מ"ע ולי"ת, אבל בכ"ז אין
 למנות את זה בתוך התרי"ג מצות כיון שנכללים במ"ע של "ואהבת לרעך כמוך". אבל
 קבורת תלוי אין בו ענין של "ואהבת לרעך כמוך" התורה גילתה שהוציאה אותה
 ממצות "ואהבת לרעך כמוך" בכך שכתבה "כי קללת אלקים תלוי" שבכך כתבה שכל
 הסיבה של ה"לא תלין" וה"כי קבור תקברנו" זה רק משום חילול השם.

רס"ג באזהרותיו ע"פ עשרת הדברות: "לתלות המגדפים יומם ובל תלין נבלתם
 לילה"

גרי"פ בדעת הרס"ג: הוא מסביר שהרס"ג מונה את הלי"ת של "לא תלין" לגבי תלוי
 ואין הוא מונה את המ"ע. וזה משום שהולך לשיטתו שבמקום שיש מ"ע ולי"ת מונים רק
 אחת מהן. והסיבה שמונה את הלי"ת, כיון שהוא כולל יותר. שבין במ"ע ובין בלי"ת הוא
 עובר בשקיעת החמה, אבל במ"ע הוא רק עובר ביום הראשון, בלי"ת הוא עובר כל יום עד
 שקוברים את המת. ברס"ג לפניכן הרס"ג חזר בו וסבר שבין במ"ע ובין בלי"ת הוא רק

עובר ביום הראשון, לאחר מכן אינו עובר, ומונים את המ"ע כיון שהוא סובר שהמ"ע עוברים בשקיעת החמה ואת הל"ת רק עוברים בעמוד השחר.

רמב"ן: יש מ"ע ול"ת גם בשאר מתים, והוא מסביר ש"מן העץ" בא להגדיר את המצוה, שהאיסור להלין את המת בדרך ניוול, דהיינו בדרך בזיון. לפי דבריו בפירושו על התורה וכפי הבנת הגרי"פ בדבריו בהשגותיו על הרמב"ם בשרשים, יש ל"ת נוסף של "לא תלין" בארץ ישראל, דהיינו כשמלין את המת בארץ ישראל עובר על הל"ת של "לא תלין" פעמיים. מדבריו בפירושו לתורה משמע שבארץ ישראל יש איסור שלא להלין מת גוי, שזה הל"ת של "ולא תטמא את אדמתך".

ספר יראים: מונה מ"ע של קבורת מתים שנלמד מ"אחרי ה' אלקיכם תלכו", ע"פ הגמ' במס' סוטה או מ"והודעת להם וכו'", ע"פ הגמ' במס' בבא מציעא. ולגבי הל"ת של "לא תלין" הוא מונה את זה לגבי תלוי, אין הוא כותב שבשאר מתים יש ג"כ ל"ת זה. וג"כ משמע מדבריו שהל"ת של "לא תלין" זה שלא להשאירו ללון על העץ, אבל אין ענין של קבורה. והוא סובר שרק עוברים על הל"ת בעמוד השחר.

תועפות ראם בדעת ספר יראים: המ"ע של קבורת מתים הכוונה לפזר ממונו בעד צרכי קבורת המת.

גרי"פ בדעת ספר היראים: הוא סובר שהמשנה סוברת ש "כי קבור תקברנו" אינו מ"ע אלא זה פירוש לל"ת של לא תלין וכך פסק.

הזמן שמחוייב בל"ת ובעשה

ראינו כבר שהאחרונים דנו בנושא זה והעריכו את הדיבור בכך.

ראינו שהשאגת אריה סובר שאת המ"ע עוברים בשקיעת החמה ואת הל"ת עוברים רק בעמוד השחר.

שו"ת שאגת אריה החדשות, שאלה ו', סי' ב': מוכיח שהל"ת של "לא תלין" עובר בכל לילה ולילה עד שיקברו את המת. וזאת הוא מוכיח מסוגיא בב"מ דף ק"י, עמ' ב' שמבואר שם שעובר על "לא תלין פעולת שכיר" רק בבוקר הראשון וזה משום שכתוב "עד בקר", וא"כ י"ל לגבי "לא תלין" של קבורה שלא כתוב "עד בקר", אז י"ל שעובר כל יום ויום עד שקוברים את המת. והוא מוכיח שגם לגבי המ"ע של קבורת המת ג"כ עוברים כל יום ויום עד שקוברים את המת, אע"פ שכתוב "ביום ההוא". והוא מביא ראיה לכך ע"פ מה שהסביר מקודם [הבאתי דבריו לעיל] שדורשים מ"תקברנו" לרבות שחייבים ב "לא תלין" של התלוי גם לאחר שהורידו את התלוי מן האילן, דהיינו גם את האופן השני של "לא תלין", כפי שהסביר לעיל. ואם היו עוברים על קבורת המת רק ביום הראשון, אז היה להם לדרוש מ"תקברנו" למצות קבורת המת שסמוך לו, שעוברים על המ"ע בכל יום ויום עד שקוברים את המת.

הוא ג"כ מסביר שאם נפטר האדם בלילה הוא עובר על "לא תלין" בעמוד השחר,

ואין צריך לילה שלם. והוא מוכיח זאת מן הסוגיא שם בב"מ שרב סובר שבשכיר שעות לילה עוברים על בל תלין פעולת שכיר בעמוד השחר, ופוסקים כרב, וא"כ הוא הדין לענין של "לא תלין" של קבורה.

גרי"פ: בדעת הרס"ג כתב שהל"ת של "לא תלין" רק עובר בעמוד השחר, והמ"ע עובר בשקיעת החמה. ובין במ"ע ובין בל"ת עוברים רק ביום הראשון, מכאן ואילך אינו עובר. לגבי הרס"ג באזהרותיו ע"פ עשרת הדברות הסביר שעובר בין במ"ע ובין בל"ת בשקיעת החמה, והמ"ע רק עובר ביום הראשון והל"ת עובר בכל יום ויום עד שקוברים את המת. נראה שלפיו הל"ת רק עובר בשיעת החמה, אין הוא עובר גם בעמוד השחר, דא"כ אז לא היה נצרך להסביר שהל"ת כולל יותר מן המ"ע משום שעל הל"ת עוברים בכל יום ויום, היה מספיק לומר שעל הל"ת עובר בשקיעת החמה וגם בעמוד השחר.

ספר צביון העמודים בדעת הסמ"ק סובר שגם את הל"ת של "לא תלין" עובר בשקיעת החמה. לפיו הוא רק עובר בשקיעת החמה, אין הוא גם עובר בעמוד השחר, דא"כ, אז היה פשוט שהל"ת של "לא תלין" כולל יותר מן המ"ע של קבורת המת, שהמ"ע רק עובר בשקיעת החמה, והל"ת יעבור גם בשיעת החמה וגם בעמוד השחר, וא"כ לא היה צריך ליכנס לכל הסברו שהל"ת כולל יותר מן המ"ע.

תשובת גינת ורדים, יו"ד, כלל ה', סי' ג': הוא מביא את דברי הרדב"ז בשו"ת שלו, סי' ש"א שם הרדב"ז כותב שהמ"ע של "כי קבור תקברנו" אינו מתייחס לשאר מתים הוא רק מתייחס להרוגי ב"ד. הסיבה לכך הוא משום שלפעמים לא יוכל לקיים את המ"ע, כגון שנפטר המת סמוך לשקיעת החמה. אבל הרוגי ב"ד תמיד יכול להתקיים " ביום ההוא ", כיון שדנים אותם בבוקר ויש שהות לקברם עד שקיעת החמה. ואע"פ שאפשר שלא להתקיים הל"ת של "לא תלין" בשאר מתים כגון שנפטר המת עם עמוד השחר, בכ"ז גם בשאר מתים מחוייב בזה, כיון שאפשר שיתקיים הל"ת ביום המחרת, דהיינו אם לא קברו גם למחרת.

יוצא לפי הרדב"ז שאת המ"ע של קבורת הרוגי ב"ד עוברים בשקיעת החמה, את הל"ת של "לא תלין" עוברים רק בעמוד השחר. ג"כ משמע שלפיו המ"ע רק עוברים ביום הראשון, דא"כ גם המ"ע יכול להתקיים בשאר מתים, ביום המחרת. אבל את הל"ת ג"כ עוברים ביום המחרת, דהיינו עוברים כל יום עד שקוברים את המת.

תשובת גינת ורדים חולק על הרדב"ז ומביא סיפרי שמשם מבואר שבשקיעת החמה עובר בל"ת של "לא תלין". שם כתוב: "לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא", לא תלין נבלתו על העץ מצות לא תעשה, כי קבור תקברנו ביום ההוא מ"ע, כיצד עושין לו, ממתנינים לו עד שחשכה ותולין לו ומתירין אותו מיד, ואם לאו עובר עליו בל"ת שנאמר 'לא תלין נבלתו על העץ וכו'". הוא מסביר שזה שהבל תלין של שכר שכיר עד עמוד השחר זה דין שונה ואין ללמוד משם. הוא מסביר ששכיר וקדשים הם דין מיוחד. קדשים זה דין מיוחד, כיון בקדשים הלילה הולך אחר היום, ולכן מובן שאין לינה פוסלת בקדשים רק בעלות השחר. ושכיר יום זה דין מיוחד, כיון שנלמד משכיר לילה, מה שכיר לילה יש לבעה"ב זמן הרוחות מעות עד השקיעה. אז הוא הדין בשכיר יום יש לו זמן

הרוחת מעות עד עלות השחר, וזה אפי' כל שכן, כיון שיותר קשה להרויח מעות בלילה. אבל מדברי רש"י שם בסוגיא במס' ב"מ משמע שסתם לינה זה עד עלות השחר ואין זה דין מיוחד בשכיר. אז הוא כותב שיש לדחוק בדבריו ולפרשו כמו שהוא [תשובת גינת ורדים] פירש את הגמ'. והוא ג"כ מסביר שאפי' אם נתפוס כסתם דברי רש"י, בכ"ז בדין הלנת המת יש איסור נוסף בשקיעת החמה, כיון שהתורה גילתה מ"ביום ההוא" שכאן הלינה שונה. ולכן כותב שיש להחמיר בשתי הלינות, דהיינו שלא ילין עד שקיעת החמה ושלא ילין עד עמוד השחר. נלענ"ד שכוונתו שבכה"ג שנפטר בלילה אז עובר על "לא תלין" בעמוד השחר, ואם נפטר ביום, אז עובר על בל תלין בשקיעת החמה. נלענ"ד שמשמע מדבריו שפי הסברו, בלי דברי רש"י, שעוברים על "לא תלין" בשקיעת המה, אז רק עובר בשקיעת החמה, אין הוא עובר גם בעמוד השחר.

יד רמה על מס' סנהדרין כותב: "לא היו תולין אותו שחרית שכיון שיש שהות ביום להורידו פעמים שמתרשלין בו ובאים לידי שכחה אלא סמוך לשקיעת החמה שכיון שאין שהות ביום ממהרין להורידו שלא יעברו עליו בבל תלין נבלתו...". משמע מדבריו שעוברים על הל"ית של "לא תלין" בשקיעת החמה, וכך כתב הגר"פ בדעת הרמ"ה.

הערוך לנר על מס' סנהדרין מקשה למה המשנה כתבה שאם לן את התלוי עובר בל"ית, היתה צריכה לכתוב שעובר בל"ית ועשה, שהרי יש מ"ע של "כי קבור תקברנו"? אז הוא מוכיח מהסוגיא בב"מ לגבי שכיר שעובר על בל תלין רק בעמוד השחר, והוא מסביר שהוא הדין לענין "לא תלין" של קבורה, אבל המ"ע עובר בשקיעת החמה, כיון שכתוב "ביום ההוא", והיום בכל ענין חוץ מקדשים נמשך אחר הלילה. א"כ מה שכתוב כאן שאם לן עובר עליו בל"ית מדובר שלא קברו גם כל הלילה, ולכן לא שייך לומר שעובר גם על מ"ע, כיון שעל המ"ע כבר עבר בשקיעת החמה.

רמב"ן: משמע מדבריו שעובר על "לא תלין" בשקיעת החמה, כיון שמסביר שהסיבה שיהושע ציוה להוריד את מלכי כנען מן העצים באותו יום שתלן, כיון שאם לא היה מורידם היה עובר על איסור של "ולא תטמא את אדמתך" שהוא איסור של "לא תלין" בארץ ישראל, א"כ משמע שלאחר שקיעת החמה היה עובר על האיסור הזה.

ספר יראים: מפורש בדבריו שעל ה"לא תלין" רק עוברים בעמוד השחר.

מנחת חינוך מ"ע תקל"ו- תקל"ז כותב שאת המ"ע של קבורת המת עובר בשקיעת החמה ואת הל"ית של "לא תלין" עובר בעמוד השחר כמו כל לינה שבתורה.

חיוב קבורת עכו"ם

רמב"ן: ראינו מדבריו שבודאי בארץ ישראל יש איסור של לא להלין מת גוי בלי קבורה.

הבאתי את הברייתא במס' גיטין.

רש"י שם כותב שאין הכוונה שקוברים את המתי עכו"ם בקברי ישראל, דהיינו מה

שכתוב "עם" אין הכוונה ביחד איתם, שיהיו קבורים באותו מקום, אלא הכוונה שאם מצאו נכרים הרוגים עם ישראל הרוגים, אז מתעסקים בהם.

רמב"ם, הל' אבל, פרק י"ד, הל' י"ב: "קוברין מתי עכו"ם ומנחמין אביליהם ומבקרין חוליהם מפני דרכי שלום".

טור יו"ד, ס"י שס"ז, סעי' א': "קוברין מתי גוים עם מתי ישראל ומנחמין אביליהם מפני דרכי שלום. ופירש רש"י לא שיקברום בקבר ישראל אלא שמשדלים בקבורתם כמו שמשדלים בקבורת ישראל".

בית יוסף מביא שר"ן כתב לגבי דברי רש"י, שזה לאו דוקא שמצאום הרוגים עם ישראל, כפי שמבואר ברש"י, גם כשמצאו מתי גוים לבד מתעסקים בהם מפני השלום.

שו"ע שם: "קוברים מתי עכו"ם ומנחמים אביליהם מפני דרכי שלום".

כתב כדברי הרמב"ם.

ש"ך שם, ס"ק א מסביר שהכוונה שקוברים מתי עכו"ם שמתשדלים בקבורת מתי עכו"ם.

שו"ת חות יאיר, ס"י קל"ט: הוא מסביר שמה שכתוב בתורה 2 טעמים לאיסור לינה וחיוב קבורה "כי קללת אלקים תלוי" וכן "ולא תטמא את אדמתך" אין הכוונה שצריך את 2 הטעמים, אלא או הטעם הזה או הטעם הזה. ז"א בחו"ל אסור להלין מת ישראל משום "כי קללת אלקים תלוי". ובארץ ישראל אסור להלין אפי' הרוגי מלכות וגוי כמו שהיה אצל יהושע משום "ולא תטמא את אדמתך". בתחילה כותב שיש לפקפק שאין חיוב קבורה למת גוי, כיון שלא שייך בו ענין של טומאת הארץ, כיון שקברי גוים אינם מטמאים, אבל אח"כ כותב שרוב הפוסקים הסכימו שבמגע מטמאין, ולכן יש כאן ענין של טומאה.

נלענ"ד שלפיו החיוב הקבורה של מת גוי בארץ ישראל אינו משום שיש איסור נוסף של "לא תלין" בארץ ישראל משום הפס' "ולא תטמא את אדמתך", כפי שהסביר הרמב"ן, גם אם נאמר ש "ולא תטמא את אדמתך" אינו איסור נוסף אלא הוא טעם לאיסור של "לא תלין" והמצוה של "כי קבור תקברנו", בכ"ז יהיה מחוייב לקבור מת גוי בארץ ישראל, כיון שהטעם מסביר שכל הענין זה שלא תטמא את הארץ, ובמת גוי יש גרימת טומאה בארץ.

דין קבורת תינוק, נפל, עובר, אבר מן החי ובשר מן החי

גשר החיים כתב שלפי דעת הרמב"ן יש איסור של הלנת נפל וכן כל דבר שמביא לידי טומאה מת בארץ ישראל, משום הציווי של "ולא תטמא את אדמתך".

טור או"ח, ס"י תקכ"ו, סעי' ט': "מעשה שמת תינוק בן ל' ביו"ט השני ואמר ריב"ם כיון שלא היה יודע ודאי שכלו לו חדשיו אין דינו כשאר מת לחלל עליו יו"ט וה"ר יעקב בן ה"ר יצחק הלבן אומר כיון דרוב נשים יולדות ולד של קיימא דינו כשאר מת".

בין לריב"ם ובין לה"ר יעקב בן ה"ר יצחק נפל ודאי אין קוברים ביו"ט שני, שאינו כמת לחלל עליו יו"ט שני. נראה שלפי דבריהם נפל אין בו את המי"ע של קבורת המת, דאלי"כ היו קוברים ביו"ט שני.

בית יוסף כותב שכל המחלוקת ביניהם זה דוקא כשמת ביום ל', אבל אם מת לאחר ל' יום, אז לכו"ע קוברים אותו, שבמס' שבת, דף קל"ה, עמ' ב' פוסקים שאם שהה ל' יום לאחר יציאתו ומת, אינו נפל. אבל אם מת תוך ל' יום לכו"ע נפל, כפי שמבואר שם בגמ'.

בי"ח סובר שמה שנקטו יום ל' זה לרבותא לריב"ם, שאפי' בכה"ג אוסר, אבל לפי ה"ר יעקב בן ה"ר יצחק הלבן אפי' שמת תוך ל' יום קוברים אותו. והוא כותב שכל המחלוקת דוקא ביו"ט שני, אבל ביו"ט ראשון לכו"ע מחמירים וחוששים למיעוט ואין קוברים אפי' ע"י גוי.

בית יוסף מביא הגהות מיימוניות, פרק א', הל' מילה, אות י' ששם כותב שזה שנהגו להסיר לנפלים את ערלתם לפני קבורתם, אסור לעשות כן ביו"ט שני של גליות, כיון שמה שרבנן עשו יו"ט שני למת כחול, זה דוקא במת שהיה בר קיימא, שאז העובר ולא קברו עובר בל"ת, וג"כ יש בזיון בשהייתו. אבל בנפל אין מצוה לקברו כפי שמוכח מכמה סוגיות בש"ס. וגם זה שנהגו להסיר את ערלת הנפל אין זה מנהג של תורה.

בבדק הבית הבית יוסף חוזר בו וכותב שנראה לו שהמתיר ביום ל', אז מתיר גם בתוך ל'. והוא כותב שנראה לפסוק כמתיר וזה כשנגמר שערו וצפרניו, שהרי על סמך זה שרוב נשים יולדות ולד של קיימא אנחנו מלים תינוקות בשבת. וכותב שמה שהגהות מיימוניות כתב שבנפל אין מצות קבורה, זה דוקא בנפל שיודעים בודאות שלא כלו חדשיו.

דרכי משה כותב שאפי' שנגמר שערו וצפרניו אין לקברו ביו"ט, אם עדיין לא מלו אותו, אלא יש להמתין ולקוברו למחרת ואז למולו כנהוג.

צ"ע איך ריב"ם סובר שאין לקבור את הולד הזה ביו"ט, הרי יש כאן ספק נפל, אם הוא אינו נפל, אז הוא מחוייב קבורה ועובר כאן על מי"ע של קבורת המת וכן ל"ת של "לא תלין", שהרי הבית יוסף כתב שדוקא בנפל שיודוע שלא כלו חדשיו אין מצוה לקברו? וכן אותו שאלה לדרכי משה למי שנגמר שערו וצפרניו ועדיין לא מלו אותו.

שו"ע שם, סעי' ט"י-י': "תינוק שמת בתוך שלשים יום אם גמרו שערו וצפרניו הוא בחזקת בן קיימא ודינו כמת גדול אע"פ שאין אנו יודעים אם כלו לו חדשיו דרוב נשים יולדות ולד של קיימא: נפלים שנהגו להסיר ערלתן בצרור אבן אן בקנה אסור אפי' ביו"ט שני של גליות: הגה ואסור לקברו ביו"ט אלא מניחו עד למחר."

ביאור הגר"א כותב לגבי דברי הרמ"א שאסור לקבור את הנפל ביו"ט זה משום שאין מצוה לקבור נפלים, את זאת הוא מוכיח ממס' פסחים, דף ט', עמ' א'-ב': "והתניא אמר ר' יהודה מעשה בשפחתו של מציק אחד ברמון שהטילה נפל לבור ובא כהן והציץ בו לידע אם זכר הוא אם נקבה הוא...". רואים מכאן שהיו זורקים את הנפל לבור, וא"כ לא היה קבורה.

מגן אברהם, ס"ק כ' מסביר שמה שהרמ"א כתב שאסור לקבור את הנפל ביו"ט מדובר על ודאי נפל, אם זה ספק נפל, אז יש את הדין של סעי' ט'. שלפי הבית יוסף קוברים אותו אפי' שלא מלו אותו עדיין, ולפי הדרכי משה אינן קוברים כל זמן של מלו. לגבי קבורת נפל שהגהות מיימוניות כתב שאין מצוה לקבור, הוא הוכיח זאת ממס' ע"ז, דף מ"ב, עמ' ב'- מ"ג, עמ' א' שכותבת את הברייתא שהבאתי במס' פסחים, שמבואר משם שהיו זורקים את הנפלים לתוך בור. אז המגן אברהם כותב שאין משם ראייה, כיון שבכ"ז יש בזה קבורה [הוא מוכיח זאת מאיזה ראי"ש]. ג"כ אפשר לומר ששם מדובר על נפל שהוא שפיר, ובנפל כזה באמת אין מצוה. ג"כ כתוב במס' נדה דף נ"ו, עמ' ב'- נ"ז, עמ' א': משנה- " ...בית הטמאות של כותים מטמאין באהל מפני שהם קוברים שם את הנפלים... גמ'- " מאי דרוש " לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים בנחלתך " כל שיש לו נחלה יש לו גבול... " [רש"י מסביר שם שבית הטמאות זה חדר שהנשים משתמשות בו בימי נדותן]. משמע מכך שהגמ' שאלה מאי דרוש שרק הכותים נוהגים כן, וישראל אינם נוהגים כך, דהיינו הם היו קוברים את הנפלים שלהם. וג"כ מכך שבתורת כהנים פרשת אמור היה צריך קרא ללמד שאין הכהן מטמא לבנו ובתו הנפלים משמע שמצוה לקבור, שהרי אין הכהן מטמא אלא למי שמחוייבים לקבורו. וגם במס' ב"ב סוף פרק שיש מבואר שהיו קוברים נפלים בכוכין, א"כ מוכח שיש מצוה לקבורם. וכותב שמשמע מהסוגיא במס' נדה שעל נפל גם עובר על "לא תלין".

נלענ"ד שהראיה ממס' נדה ומס' ב"ב שהיו נוהגים לקבור את הנפלים אין בזה ראייה שמצוה לקבור נפלים, שאפשר לומר שעשו כן משום חומרא, או שעשו כן כדי שכהנים לא יבואו לידי טומאה.

מחצית השקל מסביר שאיך למגן אברהם משמע מהסוגיא במס' נדה שעוברים גם על "לא תלין", תוס' שם ד"ה קוברים כו' מסביר לפי ת"ק שם שהכותים היו שמים שם בבית הטמאות את הנפלים לפי שעה ואחר זמן מסלקן לקוברן בבית הקברות. ולפי"ז אם היו סוברים שאין "לא תלין" בנפל, אז למה היו שמים את הנפלים מיד בבית הטמאות היו משאירים אותם עד שיהיה להם זמן לקוברן בבית הקברות, א"כ משמע שיש איסור "לא תלין", רק הם סברו שמספיק לשים את הנפל בבית הטמאות, כדי שלא לעבור על ה"לא תלין".

שו"ת נודע ביהודה קמא, סי' ט"ז מביא שהב"ח כתב שבספק נפל קוברים ביו"ט שני, כיון שיש ספק דרבנן לקולא ואדרבא להלינו אסור, כיון ששמא אינו נפל ואז אסור להלינו וזה איסור דאורייתא, א"כ יש כאן ספק דאורייתא. הדרכי משה שסובר שאם לא מלו אותו אז ימתינו אותו למחרת זה משום ספק ספיקא להתיר להלינו, ספק שמא הוא נפל ואז אין איסור בהלנתו, ואפי' גוף קבורתו אינו מצוה. ואפי' אם הוא בן קיימא יש ספק אם הטעם של המילה לפני קבורתו זה כדי להסיר את חרפת הולד, וא"כ אין איסור בהלנתו, כיון שזה לכבודו. ואפי' אם המילה זה מפני תקנת הפושעים ואין זה כדי להסיר את חרפתו, בכ"ז אין איסור בהלנתו, כיון שזה לצורך, אין זה הלנה סתם, כפי שמבואר בסוגיא במס' סנהדרין, שדנה למה אין איסור להלינו לכבוד החיים. הוא אח"כ כותב

לגבי קבורת נפל ביו"ט שני, שהוא חולק על דברי המגן אברהם שכתב שיש ל"ת של "לא תלין" בקבורת נפל, והוא כותב שאין זה נכון, כיון שלא שייך אצלו כבוד. ולכן אפ"י אם נאמר שיש מצוה לקבור את הנפל, בכ"ז יכול להיות שיהיה אסור לקבורו ביו"ט שני, שאולי דוקא כשיש איסור של "לא תלין" התירו את קבורתו.

נלענ"ד שכוונת הנודע ביהודה שיש כאן מצוה לקבור את הנפל, הכוונה למ"ע של קבורת המת "כי קבור תקברנו", והוא סובר שקבורת המת יש בו גם ענין של כפרה, שמה ששאלה הגמ' אם קבורת המת משום כפרה או משום בזיון, הכוונה שמה הוא העיקר, אבל זה ברור שיש כפרה בקבורת המת [מבואר בדברי התוס', שהבאתי לקמן]. והוא סובר שבנפל יש ג"כ ענין של כפרה. הל"ת של "לא תלין" הוא רק ענין של בזיון. שמבואר בגמ' שמוותר להלין את המת כשאין זה בדרך בזיון. ולכן לפיו הל"ת של "לא תלין" עוברים בכל ביום ויום שלא קוברים את המת, כיון שבכל יום ויום יש בזיון. במ"ע של קבורת המת רק עוברים אם לא נקבר המת, כיון שכל הענין זה הכפרה, וכפרה הוא יכול להיות לאחר יום הראשון, יכול להיות שאם לא קברו לעולם, אז הוא עובר על המ"ע וזה חל כבר מיום הראשון שנפטר האדם שלא קברו, וזה מה שכתוב בתורה "כי קבור תקברנו ביום ההוא". אין הוא סובר כמו השאגת אריה שעוברים על המצוה בכל יום ויום. ולכן כאן שמדובר שהוא יקבור את הנפל ורק ילינו ליו"ט שני, אז אין כאן בעיה מצד המ"ע של "כי קבור תקברנו" יש כאן רק בעיה מצד "לא תלין" ועל זה אומר הנודע ביהודה שאין "לא תלין" בנפל.

צפנת פענח, על מס' סנהדרין, דף מ"ו, עמ' ב': "עיקר גדר קבורה הוא חיוב מן התורה, ולא מטעם כפרה, רק דין קרא... וגם נפלים צריכין קבורה. רק יש מחלוקת אם יש להם תפיסה... ועיין סנהדרין דף מ"ח, עמ' א' הטיל בו נפל כו". ועיין נדה דף נ"ו, עמ' ב' דרק כותים סברי דאין צריך קבורה... מבואר דקבורה גזירת הכתוב לא משום כפרה, דהרי גם נפלים צריכין קבורה".

אז לפי הצפנת פענח כל הדיון כאן אם נפלים צריכים קבורה או לא צריכים קבורה הוא תלוי בכך שם הקבורה היא גזירת הכתוב כמו ששמע מדברי הרמב"ם, או שזה משום בזיון או משום כפרה. ג"כ הוא חולק על הנודע ביהודה שלפיו לא שייך כפרה אצל נפל.

בשו"ת באהלה של תורה, סי' נ"ז מביא סיכום שיטות בדין קבורת נפל שכתב ר' יהודה גרשוני שליט"א [ברקאי ג', עמ' 45-53]: הוא מביא שערך השלחן [או"ח סי' תקכ"ו, סע' י"ז] סובר שמצות הקבורה היא מדרבנן. החת"ם סופר [או"ח סי' קמ"ד] סובר שאין בנפל מצות קבורה מצד כפרה, אך יש בו משום בזיון המת. והוא מסביר שלכן השלכתו לבור היא קבורתו, כי בכך נפתרת בעיית הבזיון. שו"ת בנין ציון [סי' קי"ג] סובר שנפל לא צריך קבורה.

משנה ברורה שם, ס"ק מ"ט מביא שיש מן האחרונים שחולקים על כל הדין של השו"ע, שלפיו אין מצוה לקבור נפלים, והאחרונים סוברים שיש מצוה לקבורם. ולכן המשנה ברורה כותב שאולי אפשר להתיר ע"י עכו"ם ביו"ט שני אפ"י בנפל ודאי.

שער הציון, ס"ק ס"ט מביא שבית מאיר כתב זה שצריך לקבור נפל אין זה משום כבוד חיים או מתים שמשום כך נדחה יו"ט, אלא זה משום הטומאה שלא יהיה מושלך. טור יו"ד, סי' שמ"ח כותב: " ואפי' מת שאין לו יורשין ואומר אל תקברוהו אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי הוא ולא משום משפחתו לחוד".

הטור פוסק לפי הסוגיא במס' סנהדרין, שכיון שהשאלה לא נפשטה, אז הולכים לחומרא כמ"ד שזה משום בזיון. אבל משמע מדבריו שהוא סובר שאע"פ שהקבורה מצוה, בכ"ז שייך השאלה הזו של משום בזיון או משום כפרה, ולא כמו שמשמע מהרמב"ם וכפי שהסבירו הלח"מ, ונלענ"ד שכך ג"כ משמע במאירי.

הבית יוסף מביא שדבר זה כתב הרמב"ן הוא כתב לגבי השאלה אם זה משום בזיון או משום כפרה: "הילכך קוברין אותו דספק איסורא הוא אפי' בעו יורשים נמי דלא ליקברוהו מוציאין מהם בעל כרחם ואפי' במת דעלמא דלית ליה [קוברין] וקאמר אל תקברוהו אין שומעין לו דבזיונא דכולהו חיי קא אמרינן ולא משום בני משפחה לחוד". לפי הרמב"ן והטור הבזיון הוא משום בזיון של כל האנשים החיים, והם סוברים שהולכים לחומרא והולכים לצד שזה משום בזיון.

טור שם, בס"י שס"ב כותב: "אמר ר' יוחנן מנין לקבורה מן התורה פירוש שצריך לקברו בקרקע ולא יתננו בארון ויניחנו כד תלמוד לומר "כי קבור תקברנו" לפיכך הנותן מתו בארון ולא קברו בקרקע עובר משום שמלין המת אלא צריך לקברו בקרקע. ואם עשה לו ארון וקברו בקרקע אינו עובר עליו..."

דברים אלו הם ע"פ הרמב"ן בתורת האדם [מובא בחידושי הרמב"ן על סנהדרין] לגבי הסוגיא שם בסנהדרין: "אמר ר' יוחנן משום רשב"י רמז לקבורה מן התורה מנין, ת"ל כי קבור תקברנו...פי' קבורה בקרקע קאמר. ולהאי לישנא מלין את מתו ממש דעובר בלי"ת גמר מתלוי גופיה, וריבויא דקבור תקברנו לגניזת קרקע אתא...נמצינו למדין שהעושה ארון למת ומניחו בבית הקברות אינו קבורה ובכלל מלין את מתו הוא ועובר עליו..."

א"כ לפי הטור ורמב"ן יש מ"ע לקבור את מת וכן יש חיוב מדאורייתא לקברו בקרקע. ראינו שהרמב"ם לא כתב דבר זה שיש חיוב מן התורה לקברו דוקא בקרקע. ונלענ"ד שהכל תלוי בהבנת הסוגיא בסנהדרין. הרמב"ם סובר שהמחלוקת בין לישנא קמא ללישנא בתרא זה כפי שהסביר הלח"מ שלפי ל"ק יש מ"ע ול"ת גם בשאר מתים ולפי ל"ב אין מ"ע ואין ל"ת בשאר מתים, ואז כל השאלה לאחר מכן אם זה משום בזיון או משום כפרה הולכת אליבא דל"ב שאין מצוה לקבור את המת, אבל לפי ל"ק יש מצוה לקבור את המת ולפיו לא שייך כל הדיון הזה של משום בזיון או משום כפרה, כיוון שזה גזירת הכתוב, והרמב"ם פוסק כל"ק. לכן מובן דברי הרמב"ם בהל' אבל שלא הזכיר שהסיבה שאין שומעים לו כשאומר שאינו רוצה ליקבר זה משום שהקבורה משום בזיון, אלא הוא רק כותב שיש מצות קבורה. ולכן ג"כ מובן שאין הוא מזכיר שיש חיוב מן התורה ליקבר דוקא בקרקע. אבל הרמב"ן וטור הסבירו אחרת הם הסבירו שלפי ל"ב

בודאי יש חיוב קבורה מן התורה ומ "תקברנו" דורשים שיש חיוב מן התורה ליקבר דוקא בקרקע. והשאלה של משום בזיון או משום כפרה זה לכו"ע, כיון שלכו"ע יש מצוה ליקבר ופוסקים לחומרא כמ"ד משום בזיון. דהיינו לפי דבריהם אין גזירת הכתוב ליקבר, זה או משום בזיון או משום כפרה. וג"כ לפי דבריהם יש חיוב ליקבר דוקא בקרקע. לפי"ז אפשר לומר שהם ג"כ חולקים לגבי דין נפל, שלפי הטור שהקבורה זה גזירת הכתוב אז יש מצוה לקבור את הנפל, כפי שכתב צפנת פענח. אבל אם אין זה גזירת הכתוב אלא זה משום כפרה או משום בזיון אין זה שייך בנפל. ולכן מובן שהטור פסק שבנפל ודאי אין מצוה לקבור כל הדיון בין הריב"ם לה"ר יעקב בן ה"ר יצחק הלבן זה בספק נפל.

השו"ע בסי' שס"ב כותב כטור ורמב"ן, וא"כ אפשר לומר שגם הוא הולך בשיטתם ולפי"ז מובן שפוסק שאין מצוה לקבור נפל.

ונלענ"ד שיש להוסיף שזה גם הסבר המחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן לגבי הדרשה של "על העץ", שראינו שהרמב"ן בפירושו על התורה למד מכך שכל האיסור הוא ב "לא תלין" בדרך בזיון, וזה ע"פ הגמ' במס' סנהדרין בדף מ"ז, עמ' א' שהסבירה למה מותר להלין את המת משום כבודו, שהשאלה היתה אם זה משום כבודו של החיים או של המת וכו' [הבאתי לעיל]. ונלענ"ד שלפי הרמב"ם כל הסוגיא הזאת הולכת למ"ד שקבורה זה משום בזיון או משום כפרה, מה שדורשים

"מן העץ" להשוות לדין תלוי, זה רק אסמכתא. דהיינו שאין כאן גזירת הכתוב לקבור את המת, אבל למ"ד שיש גזירת הכתוב לא שייך לומר שמותר להלין את המת משום כבודו של החיים שאז בכה"ג אין זה לינה של בזיון, וכל הלינה שאסורה היא לינה של בזיון. הרי למ"ד שיש גזירת הכתוב אין זה משום בזיון. ולכן הרמב"ם לומד "מן העץ" איסור עצמי כפי שהסביר השאגת אריה שלפיו יש 2 אופנים של "לא תלין":

1. שלא להשאירו ללון על העץ. 2. שלא להשאירו ללון בלי קבורה. הרמב"ם סובר שעוברים כל יום ויום על המצוה של קבורת המת ולכן הבהלת המת אפי' שקוברים אותו למחרות עוברים אל המ"ע של קבורת המת. ואם קבורת המת זה גזירת הכתוב אז יהיה אסור אפי' לכבודו. וא"ת הרי המשנה במפורש כותבת שמותר להלינו לכבודו, והרמב"ם פוסק דבר זה, ואם זה גזירת הכתוב אז איך מותר משום כבודו? החוות יאיר בסי' קל"ט מקשה אם נאמר שקבורת המת זה דאורייתא בשאר מתים, אז איך נאמר שאם הלינו לכבודו אינו עובר עליו, מנין לנו לבדות טעם שהאיסור של "לא תלין" זה משום בזיון, שהרי לא קי"ל כר"ש שדורש טעמא דקרא. וכל שכן כאן שאין לדרוש טעמא דקרא, כיון שכתוב במפורש בפס' את טעם האיסור והמצוה משום "לא תטמא את אדמתך" ו "כי קללת אלקים תלוי"? והוא מתרץ שזה משום שכבוד הבריות דוחה ל"ת, וגם כבוד המת שייך בכבוד הבריות. ז"א מצד הדין אסור, אין היתר שאין פה איסור של "לא תלין", כיון שאין זה לינה של בזיון, רק מותר כיון שכבוד הבריות דוחה את האיסור.

גשר החיים, חלק ב', פרק ב', סע' ג', אות ו' מביא שרוב הפוסקים הבינו שבמסקנת

הסוגיא במס' ברכות [דף כ', עמ' א'] בשביל כבוד הבריות נדחה רק איסור שאין לו עיקר מן התורה או עשה אבל לא לאו דאורייתא. וזה שמשום כבוד הבריות במת מצוה דוחים בקום ועשה איסור טומאה לכהן ונזיר, זה שונה, כיון שמפורש רבתה תורה מן " ולאחותו "שבמת מצוה אין הלאו [כך מבואר ברש"י] וזה כמו טומאת כהן לקרביו שבפירוש התירה התורה. ותוס' כתבו שזה שונה, כיון שמת מצוה חמור יותר כיון שהוא מוטל בבזיון ויש חשש שיסריח או שיאכילהו כלבים, וגם בכלאים אם היה שב ולא תעשה היה נדחה משום שלהיות ערום בפני כל זה גנאי ובזיון גדול. הוא מסביר שאין כוונת החוות דעת לומר שמשום כבוד הבריות נדחה הל"ת של " לא תלין ", אלא הוא סמך על עיקר הלימוד שהוא מן הכתוב " מן העץ ", שמזה לומדים שכל האיסור הוא רק כשה הלנת המת בצורת בזיון. והחוות דעת מדבר על טעמא דקרא, וכוונתו שהסיבה שהתירה התורה לכבודו בלאו של "לא תלין" זה משום כבוד הבריות.

נלענ"ד שקשה להכניס הסבר זה בדברי החוות יאיר, אבל בכל אופן קושייתו נשארות קושיות. אולי אפשר לומר שהחוות יאיר סובר שלמסקנת הסוגיא אין חילוק בין מת מצוה לשאר דברים, ומשום כבוד הבריות נדחה ל"ת בשב ואל תעשה. שלפי רש"י שם משמע שרק אי אפשר ללמוד של"ת נדחה בקום ועשה, אבל נראה שלפי דבריו בכל ענין נדחה ל"ת בשב ואל תעשה. אבל נלענ"ד שגם אם נסביר לא כחוות יאיר שזה נדחה מפני כבוד הבריות, אפשר להסביר שלפי הרמב"ם יש השוואה מן תלוי לשאר מתים, שכמו בתלוי שכל האופן של הלנת המת הוא בצורת בזיון, אז כך ג"כ בשאר מתים רק בכה"ג עוברים על הל"ת של " לא תלין " [עיין בסוף המאמר בהסברי בדעת הרמב"ם].

הרב משה שטרנבוך, תשובות והנהגות, חלק ב', סי' תר"ב נשאל לגבי אשה שהפילה ולד בן כחמשה חדשים מהו לענין חיוב קבורה? אז הוא כותב שלא נתבאר בדעות אלו שסוברים שנפל חייב קבורה מאיזה שיעור צריך קבורה. והוא כותב שמקובל בירושלים עיה"ק שאין בל תלין בנפל אפי' שיש מצות קבורה. הוא כותב שמסתבר שהשיעור כשיש בו מלא צורת אדם. ולכן כותב למעשה בארבעה חדשים וחצי שמרגישה כבר הולד ועם צורתו, אז ודאי שצריך קבורה כדן, אבל גם לפני זה צריך גניזה מפני טומאה. הוא מביא משו"ת מהרשד"ם שנפל בן ג' חדשים שעוד לא הריגשה בו לכו"ע פטורים מלקבורו.

פתחי תשובה שם, סי' שס"ב, ס"ק א' מביא תשובת שבות יעקב שאבר שנחתך בחי האדם אינו מחוייב לקברו יש רק לשמרו שלא יבואו כהנים לידו, משום שאבר מן החי מטמא.

אגרות משה, יו"ד חלק א', סי' רל"א מביא תשובת נודע ביהודה [תנינא, סי' כ"ט] שבאבר מן החי אין דין קבורה מצד מצות קבורה רק כדי שלא יכשלו כהנים בטומאת אבר מן החי. האגרות משה כותב שלפי הנודע ביהודה יוצא שבבשר מן החי שאין טומאה, אז אינו צריך לקבור. האגרות משה מוכיח שאבר מן החי חייב קבורה מצד מצות קבורה. והוא כותב שלכן גם בבשר מן החי יש חיוב לקבור. האגרות משה בתשובה אחרת [סי' רל"ב] כותב שמסתבר שאין בזה דין קבורה אלא שלא יהיה מוטל בבזיון וא"כ אולי יספיק לשרוף את זה או כל מיני איבוד מן העולם. שהוא מסביר שמצות

הקבורה נאמר בהרוגי בי"ד שהוא במת ולא באברים.

נלענ"ד שכוונתו שבאברים אין ענין של כפרה, יש רק ענין של בזיון, ולכן אפשר להסיר את הבזיון גם ע"י איבודו מן העולם. מצד ענין של הכפרה, צריך דוקא קבורה, וקבורה בקרקע. אבל נראה בפשטות שיש בזה ל"ת של "לא תלין" וגם המ"ע של "כי קבור תקברנו" מצד הבזיון שבדבר לא מצד הכפרה.

מנחת חינוך מצוה תקל"ו- תקל"ז כותב שאף בכזית מן המת נוהגת מצות קבורה, ועובר על זה בעשה ולא תעשה ואפשר שאף בפחות מכזית.

תוס' יו"ט מס' שבת, פרק י', משנה ה' כותב שבכזית מן המת חייב קבורה ובפחות מכזית מסופק, אבל משמע מדבריו שהחיוב קבורה זה משום שזה אסור בהנאה, אין זה משום מ"ע של קבורת המת, שכך כותב: " ומת דאסור בהנאה מצניעין אותו כדי לקבורו".

משנה למלך סוף ה' אבל מביא את התוס' יו"ט הזה וחולק עליו וסובר שבכזית מן המת אין חיוב קבורה. ומקשה עליו שכתוב בירושלמי [מס' נזיר, פרק ז', ה' א']: " כי קבור תקברנו" מכאן שאינו נעשה מת מצוה עד שיהא ראשו ורובו". וכיון שלומדים דבר זה מן הפס' "כי קבור תקברנו" א"כ משמע שאין חיוב קבורה אלא בראשו ורובו, שמפס' זה לומדים את המ"ע של קבורת המת.

הערות על הסוגיות בגמרא

מס' סנהדרין, דף מ"ז, עמ' ב': " הרוגי בי"ד כיון דבדין קא מיקטלי לא הוי להו כפרה תדע דתנן לא היו קוברין אותו [הרוגי בי"ד] בקבורת אבותיו ואי ס"ד כיון דאיקטול הויא להו כפרה ליקברו מיתה וקבורה בעינן מותיב רב אדא בר אהבה לא היו מתאבלין אלא אוננן שאין אנינות אלא בלב ואי ס"ד כיון דאיקבור הויא להו כפרה ליאבלו בעינן נמי עיכול בשר דיקא נמי דקתני נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותו במקומן ש"מ רב אשי אמר אבילות מאימתי קא מתחלת מסתימת הגולל כפרה מאימתי קא הויא מכי חזו צערא דקברא פורתא הלכך הואיל ואידחו ידחו אי הכי למה לי עיכול בשר משום דלא אפשר ".

רש"י שם מסביר לגבי דברי רב אשי שכשיש צער קטן של חיבוט הקבר, אז מתכפר לו. וזה שלא היו מתאבלים על הרוגי בי"ד, כיון שכבר נדחה האבילות, שצריך להתחיל מסתימת הגולל ואז עדיין אין כפרה, וכיון שנדחה אז נדחה. וזה שלא מעבירים אותו עד שלא נתעכל הבשר, זה משום שלפניכן נבקע כריסו ומסריח ואי אפשר מעשית להעבירו.

תוס' שם, דף מ"ו, עמ' ב', ד"ה קבורה משום וכו' מקשה מהסוגיא הזאת על הסוגיא שדנה אם קבורת המת משום כפרה או משום בזיון. שהרי כאן מבואר שבקבורה יש כפרה. והוא מתרץ שבודאי בקבורה יש כפרה וגם יש בזיון כשלא קוברים את המת, רק השאלה מהו העיקר, וזה מה שדנה הגמ' אם קבורת המת משום כפרה או משום בזיון?

תורה תמימה, ספר דברים, פרק כ"א, אות קס"ד הוא מקשה שאם חיוב הקבורה היא מ"ע דאורייתא אז איך הגמ' דנה בטעם הדבר אם זה משום בזיון או משום כפרה, ואיך יש הו"א לומר שאחד יוכל לבטל מ"ע שבתורה ויאמר שאינו רוצה ליקבר, בודאי אין בכוחו לעשות זאת? לכן הוא מסביר שי"ל שאין מ"ע דאורייתא לקבור את המת, כיון שהפס' מדבר על הרוגי ב"ד. וזה מה שנאמר רמז לקבורה מן התורה מנין, דהיינו אין זה למוד גמור רק רמז בעלמא. ולכן כל החיוב הוא רק מצוה או תקנת חכמים, והגמ' חקרה בטעם הדבר אם זה משום כפרה או משום בזיון.

הוא ג"כ סובר שהל"ת של "לא תלין" אינו שייך אלא רק בנתלים, כיון שזה פשוט הפס' ומפורש שם טעם האיסור משום

"כי קללת אלקים תלווי" וזה רק שייך בהרוגי ב"ד שנתלים. ונוסף על כך אם זה היה איסור דאורייתא לא היינו ממציאים קולא שבשביל כבודו מותר להשהותו. ומסביר שמה שכתוב במשנה כל המלין את מתו עובר בלי"ת אין הכוונה ללאו ממש, ומצינו כזה לשון בכל מיני מקומות בש"ס שאמרו על דברים שהיו רק אסמכתות שכל העובר עליו עובר בלאו.

ערוך לנר על מס' סנהדרין: הוא מסביר למה המשנה חילקה באיסור תורה של "לא תלין" בין שהלינה משום כבודו או לא משום כבודו, זה משום שהציווי עצמו מצווה רק בלינה שהוא ביזוי למת, כפי שדורשים "מן העץ" לקמן בגמ'.

מרגליות הים כותב שיכול להיות פה שמפורש טעם האיסור בתורה, שכתוב "כי קללת אלקים תלווי", אז לכו"ע דורשים טעמא דקרא, אפי' ר' יהודה, ולכן יהיה רק אסור לינה של בזיון.

נראה שיש כאן 2 גישות בהבנת ההיתר של משום כבודו: 1. שההיתר מפקיע את האיסור, ז"א אין כאן בכלל איסור, כיון שאין איסור "לא תלין" אלא רק כשזה בדרך של בזיון [כפי שמבואר ברמב"ן, וערוך לנר]. 2. שההיתר רק דוחה את האיסור [כדברי החות יאיר], או שאין בכלל איסור דאורייתא בשאר מתים [כדברי התורה תמימה].

ערוך לנר שם מקשה איך ר' יוחנן משום רשב"י דורש מ "תקברנו"לל"ת של "לא תלין", הרי "כי קבור תקברנו" זה לגבי המ"ע ועוד שלפי האיכא דאמרי שלומדים מ "תקברנו"למ"ע של קבורת המת, אז מנין להם ל"ת של מלין את מתו בשאר מתים? אז הוא מתרץ שזה כמו שדורשים במס' פסחים, דף ה', עמ' א' מהיקש שכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה. וכך ג"כ י"ל כאן מי שישנו במ"ע של קבורת המת ישנו בל"ת של "לא תלין" שנאמרו זה ליד זה.

ערוך לנר שם מסביר ששבור מלכא שאלה מנין יודעים חיוב קבורת המת בשאר מתים. ורב חמא לא רצה לדרוש מ "כי קבור תקברנו", כיון שמ "תקברנו"דורשים 2 דרשות, 1. מן הריבוי דורשים שאר מתים, 2. מכך שכתבה הריבוי בלשון "תקברנו" ולא כתבה "כי קבור קבור", ולגבי הדרשא השניה שבור מלכא לא היתה מקבלת.

חידושי המאירי למס' סנהדרין כל המלין את מתו עובר בלי"ת זה דוקא כשזה בדרך

של התרשלות.

שו"ת חות יאיר, סי' קל"ט אין עוברים על "לא תלין" אפי' מי שמוטל עליו לקוברו וכל שכן שאחרים אינם עוברים, כשיש מעכב ומונע אותו מלקוברו. ואינו מוטל עליו לבזבז כל ממונו, כיון שאינו עובר על הל"ת בפועל, אין זה קום ועשה, אז זה נחשב כמי"ע שאינו מחוייב לבזבז כל ממונו.

פתחי תשובה, סי' שני"ז, ס"ק א' לפי"ז יהיה מחוייב לבזבז עד חומש, כדין מי"ע.

ספר צביון עמודים על הסמ"ק מצוה ס"ט, אות ג' כותב שמשמע מהסוגיא במס' סנהדרין דף מ"ז, עמ' א' שאם זה שמלינו זה לכבוד המת, אז היה מובן שמותר להלינו בלי ההשוואה לתלוי, שכל האיסור של "לא תלין" זה בדרך בזיון. וצ"ע למה כל כך פשוט לגמ' שמותר להלין את המת לכבוד המת, הרי בתורה כתוב סתם "לא תלין"? אז הוא כותב שלפי הסברו במצוה זו לדעת הסמ"ק מובן הדבר, שהרי הסמ"ק מנה את מצות קבורת מתים שהוא הסביר שכוונתו שהמצוה הוא להתעסק עם המת כפי כבודו הראוי לו. וא"כ מובן שמותר להלינו לכבודו, כיון שכל המצוה זה להתעסק בו כפי כבודו, ואם כדי שיהיה כפי כבודו צריך להלינו, אז בודאי יהיה מותר להלינו, שבלא הלנתו לא יקיים המצוה.

גרי"פ בהסברו על הרס"ג, מי"ע י"ט מביא שהרמב"ן הוכיח שהקבורה בכל המתים מצוה חמורה מכך שמבואר בכמה סוגיות שמ"ע שלו דוחה אפי' לאו של טומאת כהן גדול ונזיר, ואפי' מצות פסח ומילה שיש בהן כרת. והרמב"ם הוכיח שיש מצות קבורת המת בשאר מתים מדין מת מצוה שמי שאין לו יורשים יש מצוה לקוברו ומה היא המצוה, "כי קבור תקברנו". וגרי"פ דוחה את הדברים הללו ואומר שאין מדין מת מצוה ראייה למצות קבורת המת בשאר מתים. שמבואר שם בסוגיא במס' ברכות, דף י"ט, עמ' ב'- כ, עמ' א' שהגמ' הקשתה על מה שאמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטן אפי' בשוק מי"ט אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. והגמ' הקשתה מברייתא לגבי מת מצוה שאם היה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת קרובו אינו הולך ליטמא לו, אבל אם מצא מת מצוה נטמא לו, ולמה לא נאמר "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'", הגמ' מתרצת ששונה מת מצוה, כיון שזה שב ואל תעשה. ורש"י כותב שם: "דברים רבים התיירו לעקור דבר תורה מפני סייג ומפני כבוד הבריות היכא דאינו עוקר דבר במעשה ידים אלא יושב במקומו ודבר תורה נעקר מאליו " וכאן ג"כ זה בשב ואל תעשה, כיון שע"י שמתעסק במת הוא לא יוכל לשחוט את פסחו ולמול את בנו, אין הוא עושה מעשה בידיים שגורם לאי שחיטת פסחו ומילת בנו, אלא זה בא ע"י שמתעסק במת מצוה, זה בדרך אגב, אין זה פעולה ישירה. עכשיו אם קבורת מת מצוה היה בו חוץ מכבוד הבריות ג"כ מי"ע דאורייתא משום "כי קבור תקברנו", אז מה הגמ' הקשתה ממנו על דברי רב, שהרי אפשר לומר שלעולם אין כבוד הבריות דוחה איסור דאורייתא, רק הסיבה שקבורת מת מצוה דוחה פסח ומילה זה משום שיש ג"כ מי"ע בקבורת מת מצוה וגילתה התורה משום שכתוב " ולאחותו " שהיא כ"כ חמורה לדחות כל שאר המצות שבתורה, אבל אין זה משום כבוד הבריות אלא משום המ"ע

דאורייתא שיש בה.

הסבר הרמב"ם והסוגיא במס' סנהדרין לפי הרמב"ם לפי הבנתו

נלעני"ד שיש להסביר את דברי הרמב"ם ביסודם ע"פ דברי השאגת אריה. ז"א הרמב"ם סובר שיש 2 מצוות שהם "לא תלין" וקבורת המת, הראשון ל"ית והשני מ"יע, המצוות הללו ביסודם הם מצוות ששייכות לתלוי בי"ד, שמצווים בי"ד שלא להלינו על העץ וגם לקברו. מן הריבוי של "כי קבור תקברנו" לומדים שאין רק ל"ית של "לא תלין" שלא להשאיר את התלוי תלוי על עץ, הל"ית ג"כ כולל שלא להשאירו ללון בלי קבורה. ז"א יש שני אופנים של הל"ית "לא תלין": 1. שלא להשאיר את התלוי תלוי על עץ. 2. שלא להשאיר את התלוי בלי קבורה. שאר מתים נלמדים מן התלוי כיון שאין שום סיבה לחלק ביניהם, והם נלמדים הן למ"יע והן לל"ית, כיון שהל"ית כולל ג"כ את האופן השני שקשור אל כל המתים. הרמב"ם בספר המצוות כותב במ"יע את המצוה של קבורת המת וכולל בכך גם שאר מתים, כיון שאין לחלק בין תלוי לשאר מתים. ומה שמחלק בין הרוגי בי"ד לשאר מתים הוא משום שלגבי כל אחד הציווי מוטל על מישהו אחר, ז"א בהרוגי בי"ד הן של תלוי והן של שאר הרוגי בי"ד הציווי מוטל על בי"ד ובשאר מתים הציווי מוטל על הקרובים ובמקום שאין קרובים מוטל על כל המוצאים. הוא ג"כ כותב שהמ"יע הוא לקבור את המת ביום מותו. בל"ית של "לא תלין" הוא מדבר על האופן הראשון של "לא תלין", דהיינו שלא להשאיר את התלוי ללון על העץ, אין זה מדבר לגבי קבורה. לכן אין הוא כולל בל"ית זה שאר מתים, כיון שלגבי האופן הזה של "לא תלין" אין קשר לשאר מתים. הסיבה שהוא מדבר על האופן הזה הוא משום שפשט הפס' מדבר על האופן הזה. בהל' סנהדרין בתחילה מדבר על האופן הראשון של "לא תלין" ולכן בהקשר זה אינו מזכיר שאר מתים. אח"כ הוא מדבר על מ"יע של קבורת המת והוא מזכיר את המצוה רק ביחס להרוגי בי"ד, אין הוא מזכיר שאר מתים והסיבה לכך הוא משום שבפרק הזה הוא מדבר על הרוגי בי"ד, ואין צורך להזכיר שאר מתים, כיון הוא כבר מזכיר שאר מתים בהל' אבל. לאחר מכן מזכיר ל"ית של "לא תלין" לגבי שאר מתים, כיון שבכך רוצה להביא ראיה שלגבי כל הרוגי בי"ד מצווים לקברם ולא רק תלוי, והראיה הוא שכיון שגם שאר מתים נלמדים מתלוי לענין "לא תלין", אז הוא הדין למ"יע של קבורת המת. בהל' אבל בפרק ד' מזכיר את הל"ית של "לא תלין" לגבי שאר מתים, ושם אין הוא מזכיר את המ"יע של קבורת המת ואולי זה משום ששם מדובר לגבי הלנתו לזמן מסויים, דהיינו רק עיכוב קבורתו לזמן מסויים, ואולי הרמב"ם סובר שבאמת עיקר מצות קבורת המת זה ביום מותו של המת, אבל אם לא קבור ביום מותו וקברו ביום אחר לא עבר על העשה, דהיינו כפי שהסברנו לעיל בדעת הנודע ביהודה [לא כפי דברי השאגת אריה שעובר על המ"יע בכל יום ויום עד קבורת המת]. בפרק י"ב כותב שלא שומעין לנפטר שאמר שלא יקברו אותו, כיון שהקבורה היא מצוה. ונראה שלפני זה גזירת הכתוב ואין זה תלוי הן בבזיון והן בכפרה. והסברנו שלפניו גם אין חיוב דאורייתא

של קבורת קרקע, כיון שהוא לומד מ"תקברנו" ריבוי לרבות את האופן השני של "לא תלין" ולכן אין לו מנין ללמוד חיוב זה, ורק לישנא בתרא דורשת מ"תקברנו" חיוב קבורה מן הארץ, ואין הרמב"ם פוסק כלישנא בתרא, כיון שהיא סוברת שכל חיוב קבורה זה רק דרבנן. וזה הסיבה שאין הרמב"ם מזכיר שחיוב הקבורה בקרקע זה חיוב דאורייתא. בפרק י"ד כותב שיש מ"ע מדבריהם לחפור ולקבור את המת, ונראה שכוונת הרמב"ם שהמ"ע מדאורייתא היא לדאוג לקבורת קרובו, אבל חיוב מדבריהם יש לו להתעסק בגופו ובכבודו בקבורת מתו. ויכול להיות שכוונתו להתעסקות בקבורת המת של אדם שיש לו קרובים ואין המת קרובו, כעין חברא קדישא, וזה מ"ע מדבריהם שבכלל מ"ע של "ואהבת לרעך כמוך". וכן יש להסביר שדבר זה אין לו חיוב מן התורה לקיימו, אבל אם הוא מקיים דבר זה, אז הוא מקיים מ"ע דאורייתא שהיא מ"ע של "ואהבת לרעך כמוך".

המשנה מזכירה רק את הל"ת של "לא תלין" ביחס לשאר מתים, כיון ששם במשנה מדברים על הל"ת של "לא תלין". והסיבה לכך שבתחילה המשנה מדברת על האופן הראשון של "לא תלין" ששם מדובר על חיוב הורדת התלוי מן העץ, ולאחר מכן באים לרבות את האופן השני וביחס לאופן השני כוללים את שאר המתים, כיון שלגבי אופן השני אין חילוק בין התלוי ובין שאר מתים. לישנא קמא בגמ' סוברת שיש ל"ת של "לא תלין" בשאר מתים, והיא לומדת על כך ע"י שמרבים את האופן השני של "לא תלין" מ"תקברנו" וכיון שמרבים את האופן השני של "לא תלין" ביחס לאופן הזה אין לחלק בין תלוי ובין שאר מתים, והוא הדין לגבי המ"ע של קבורת המת אין לחלק בין שאר מתים ובין התלוי. אבל לישנא בתרא חולקת וסוברת שאין ללמוד שאר מתים מתלוי והיא סוברת שהפס' רק מדבר לגבי תלוי, ומה שאמר רמז זה רק אסמכתא בעלמא ולכן לגבי שאר מתים יש רק מצוה מדרבנן לקברם. אח"כ כל הדיון בגמ' אם קבורה משום כפרה או משום בזיון זה רק אליבא דלישנא בתרא שחיוב הקבורה מדרבנן, אבל אם החיוב מדאורייתא אין לדון מה סיבת החיוב, אין אנו דורשים טעמא דקרא. אח"כ מה שמתבאר מן הגמ' שכל האיסור של "לא תלין" הוא רק בדרך בזיון, אפשר לומר שזה אינו נלמד בדרשה מן הפס' "על העץ" אלא זה פשוט נלמד בהשוואה מן תלוי. שכיון שכל המציאות של תלוי הוא בדרך בזיון, ושאר מתים נלמדים מן התלוי, אז יש לומר שהאיסור רק תהיה באותו אופן ולכן זה רק אסור בדרך בזיון. ולפי"ז מובן למה מותר להלין את המת לכבודו, כיון שאז בודאי אין הלנתו בדרך בזיון. או אפשר לומר שלמסקנת הסוגיא דבר זה נדחה ובאמת האיסור של "לא תלין" הוא גם בדרך שאין בזיון, ובכ"ז מותר לכבודו וזה משום הל"ת נדחה מפני כבוד הבריות, וגם כבוד המת בכלל זה. אבל אז יש לשאול למה אינו נדחה מפני כבוד הקרובים, החיים, שהרי הרמב"ם לא כותב שלכבוד הקרובים מותר להלין את המת. ואולי י"ל שאין זה נחשב מספיק כבוד הבריות לדחות ל"ת. חכמים הגדירו מה זה נחשב כבוד הבריות.

סיום

ראינו ריבוי שיטות בהבנת מנין המצות של "לא תלין" והמ"ע של קבורת המת וגם ריבוי שיטות בהבנת עצם המצות, על מי מדובר במצות אלו. ומתוך ההבנות הללו ראינו כל מיני נפק"מ הלכתיות כמו למשל בקבורת עכו"ם, קבורת נפל וכו'. הכלל היוצא מתוך דברינו שהתורה אין לה רק תשובות לחיים אלא גם למתים. אין היא משאירה את האדם במותו בלי מענה, יש גם התייחסות אל המתים. ועלינו לראות בכך את היופי בתורה שלנו, שהיא מדריכה אותנו בכל הלך דרכינו. עלינו רק לפתוח את התורה שבכתב ותורה שבעל פה ולפייז לכוין את דרכינו. לכל שאלה יש תשובה, והתשובה היא בתורה רק עלינו להעמיק ולדלות מן המקורות את התשובות.